

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

**Vývoj politického dění na Karlovarsku
1918–1938**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

David Prachař

Specializace v pedagogice, obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D.

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 1. srpna 2020

.....
vlastnoruční podpis

RÁD BYCH VĚNOVAL PODĚKOVÁNÍ PHDr. MIROSLAVU
BREITFELDEROVI, PH.D. ZA PODPORU PŘI PSANÍ TÉTO
BAKALÁŘSKÉ PRÁCE A JEHO CENNÉ RADY.

Abstrakt

Předmětem zkoumání této bakalářské práce je analýza politického vývoje na Karlovarsku v letech 1918–1938. V bakalářské práci je zpracována hospodářská a politická situace na Karlovarsku v letech 1918–1938, aktivistické a negativistické politické strany, které na Karlovarsku působily a v neposlední řadě politický a kulturní život české menšiny. Bakalářská práce pak popisuje, jak velmi špatná životní úroveň obyvatelstva Karlovarska, umocněna národnostními problémy s nejpočetnější národnostní menšinou Němců, se pozvolna stává hnacím motorem Henleinovy propagandy.

Klíčová slova

Karlovarsko, politické strany, Němci, Češi, Konrad Henlein, aktivistické a negativistické strany

Abstract

The subject of my bachelor thesis is to analyze political development in the Carlsbad region between 1918 and 1938. The thesis deals with the economic and political situation in the Carlsbad region between 1918 and 1938, also with activist and negativist political parties which worked there and last but not least political and social life of the Czech minority. It also describes how poor was the living standard and the citizens who lived in Carlsbad region had – it was amplified by the nationality problems based on the problematic living side by side with the most numerous national minority of Germans. That situation became the main force of Henlein's propaganda.

Key words

Karlovarsko, political parties, Germans, Czechs, Konrad Henlein, activist and negativist parties

OBSAH

OBSAH.....	1
SEZNAM ZKRATEK.....	2
ÚVOD.....	3
1 SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	7
1.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	7
1.2 POLITICKÁ SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	12
1.2.1 Karlovy Vary.....	12
1.2.2 Nejdek.....	24
1.2.3 Jáchymov.....	28
2 POLITICKÉ STRANY V REGIONU.....	32
2.1 NEGATIVISTICKÉ POLITICKÉ STRANY.....	33
2.1.1 DNP.....	33
2.1.2 DNSAP.....	34
2.1.3 DAWG.....	36
2.1.4 SdP.....	37
2.2 AKTIVISTICKÉ POLITICKÉ STRANY.....	45
2.2.1 DSAP.....	45
2.2.2 BdL.....	47
2.2.3 DCV.....	48
2.2.4 DGP.....	49
2.2.5 DDFP.....	50
3 POLITICKÝ A KULTURNÍ ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY.....	52
3.1 SPOLKY.....	52
3.1.1 Obranné jednoty.....	53
3.1.2 Tělocvičná jednota Sokol Karlovy Vary.....	53
3.1.1 Slovanská beseda.....	54
3.2 ŠKOLSTVÍ.....	56
3.2.1 Státní mateřská a obecná škola ve Staré Roli.....	56
3.2.2 Státní obecná škola ve Dvorech.....	56
3.2.3 Státní obecná škola v Nejdku.....	57
3.2.4 Gymnázium Karlovy Vary.....	57
3.2.5 Státní odborná škola pro průmysl porcelánu v Karlových Varech.....	58
ZÁVĚR.....	59
RESUMÉ.....	61
PRAMENY A LITERATURA.....	63
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ.....	66
PŘÍLOHY.....	I

SEZNAM ZKRATEK

- BdL** Bund der Landwirte, resp. Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes (Německý svaz zemědělců, plným názvem Německý svaz zemědělců a venkovských živností)
- DA** Deutsche Agrarpartei (Německá agrární strana)
- DAP** Deutsche Arbeiter Partei (Německá dělnická strana)
- DAWG** Deutsche Arbeits – und Wahlgemeinschaft (Německé pracovní a volební společenství)
- DCV** Deutsche Christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťanskosociální strana lidová)
- DDFP** Deutsche Demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická svobodomyšlná strana)
- DGP** Deutsche Gewerbeapartei (Německá živnostenská strana)
- DNP** Deutschböhmisches Nationalpartei (Německá nacionální strana)
- DNSAP** Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálněsocialistická dělnická strana)
- DSAP** Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (Německá sociálně demokratická strana práce v Československé republice)
- KSČ** Komunistická strana Československa
- SdP** Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
- SHF** Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká fronta domoviny)

ÚVOD

„A tato země od Chebu až po Vary jest kraj velmi krásný a líbezný, s vysokými horami, půvabnými a krásnými dolinami a lesy, nesččetnými bystřinami, kyselkami a potůčky, sotva se mu mohou sdostatek vynachválit a naobdivovat.“

*(citát z díla Podpis Smrčin z roku 1542,
jež napsal renesanční básník a historik
Caspar Bruschius, rodák z Horního Slavkova)*

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolil politický vývoj na Karlovarsku¹ mezi lety 1918–1938. Tuto dobu můžeme označit jako vyvrcholení sporu mezi Čechy a Němci na tomto území. Pro mě je to téma velice zajímavé a hlavně osobní. Sám pocházím z Karlových Varů.

Vzhledem k tomu, že větší část mojí rodiny pocházela z Bílinska, odmala jsem poslouchal dědovo vyprávění o střetu Němců a Čechů, o odsunu, sběrných táborech i jáchymovských dolech, kam byl poslán. Pamatuji si, jak mi děda vyprávěl, jak nastupoval do první třídy v roce 1938 do vesnice, kde poblíž sebe stála německá a česká škola, a jeho maminka mu dala krásné bílé podkolenky. Hned první den po něm české děti házely kamení a podkolenky mu zamazaly bahnem a pokřikovaly na něj, že je henleinovec. Aby se vyvaroval opakování takové situace, podkolenky sroloval ke kotníkům. Ironií osudu bylo, že o několik měsíců potom ho zbily německé děti, protože podle nich nechtěl být henleinovec. Na této teď již úsměvné historce lze dokonale demonstrovat, jak byly napjaté národnostní vztahy a jak rychle postupoval Henlein a jeho moc.

Abychom našli prapůvod později problematických vztahů, které skončily až odsunem německého obyvatelstva, musíme se vrátit do 13. století, kdy začínají Němci kolonizovat území Sedlecka, Bílinska a Podkrušnohoří. Můžeme tedy říct, že Němci jsou součástí českého území už odnepaměti. Jejich moc samozřejmě narostla po připojení českého království k Rakousku v roce 1526, kdy na český trůn usedají Habsburkové, kteří vládou až do roku 1918, kdy vzniká Československá republika.

Vztahy mezi obyvateli české a německé národnosti v českých zemích prošly poměrně složitým vývojem, a to obzvlášť během 19. a 20. století. V poslední třetině

¹ Karlovarskem je míněno v této bakalářské práci území tehdejších politických okresů Karlovy Vary, Jáchymov a Nejdek.

19. století došlo v důsledku národně obrozeneckých vlivů k vzestupu vlny národního sebeuvědomění. Pokusy politických reprezentací obou národností směřovaly ke státoprávnímu uspořádání a k vytvoření podmínek, za nichž by bylo možné rovnoprávné soužití v jednom státě, avšak snaha o jejich nalezení narážela na tolik složité problémy, že každé úsilí je vyřešit, bylo předem odsouzeno k zániku, a to v důsledku neochoty a neústupnosti politických představitelů obou národností. Namísto sblížování názorů došlo k růstu nevraživosti, která nakonec vyústila v oboustrannou nesnášenlivost.

Vznik Československé republiky dne 28. října 1918 se samozřejmě nelíbil německému obyvatelstvu, které také žádalo právo na sebeurčení a chtělo být připojeno k Německému Rakousku (Republik Deutschösterreich). Reakcí německého obyvatelstva na vznik Československé republiky bylo vyhlášení čtyř autonomních území a požadavek odtržení od Československa a připojení k Německému Rakousku.

Provincii Deutschböhmen (vznik 29. října 1918), která zahrnovala severozápad Čech a jejímž centrem byl Liberec (Reichenberg). Sudetenland (vznik 30. října 1918) zahrnující severovýchod Čech, Orlické hory, severozápad Moravy a západní část Slezska s centrem v Opavě (Troppau). Pod Böhmerwaldgau (vznik 3. listopadu 1918) spadal jihozápad, jih a jihovýchod Čech. Jejich centrem bylo město Český Krumlov (Krummau). Čtvrtá provincie nazvaná Deutschsüdmähren (vznik 3. listopadu 1918) zahrnovala jižní Moravu a jejím centrem bylo Znojmo (Znaim).

Kromě těchto čtyř velkých oblastních celků sem patřila také celá řada míst ve vnitrozemí Československa, tzv. národní enklávy, jednalo se o německé menšinové ostrůvky např. Jihlava, Svitavy, Brno, České Budějovice či Olomouc. Tato území měla být také přičleněna k Německému Rakousku. Tyto celky spolu však vůbec nespolupracovaly a Československá republika je mezi 1. a 20. prosincem 1918 obsadila vojenskou posádkou. Tím jejich existenci ukončila, připojila je k Československu a zamítla německé právo na sebeurčení. Protesty německého obyvatelstva vyvrcholily německou generální stávkou, která byla potlačena pomocí československé armády. To se však neobešlo bez obětí ani zranění.

Vymezení hranic Československa bylo jedním z témat versailleské mírové konference. Edvard Beneš požadoval historické hranice Čech, Moravy, tzv. Rakouského Slezska, spojení se Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Za jeho návrh se postavila Francie.

Dne 4. dubna 1919 tak byly přiznány historické hranice České země. Dne 28. června 1919 na versailleské mírové konferenci byly ustanoveny hranice mezi Československem a Německem. O 3 měsíce později, dne 10. září 1919 tzv. Saintgermainskou smlouvou byly ustanoveny hranice s Rakouskem. Dne 4. června 1920 došlo v Trianonu k ustálení hranic mezi Maďarskem a Československem. Československo muselo přijmout část rakouského dluhu jako poplatek za osvobození.

Versailleský systém a 14 bodů prezidenta Woodrowa Wilsona zajistily Evropě mír, rozpad Rakouska Uherska a vznik např. Československa a dalších států, ale rozhodně nevyřešily situaci v Evropě. Německo na tom bylo po válce a tvrdých reparacích velice špatně. Československo mělo problémy s německými i maďarskými obyvateli. Z těchto problémů by se možná ještě dostat dalo, ale dne 24. října 1929 přišel krach na newyorské burze, následovala hospodářská krize, díky které posílily ty nejhorší totalitní režimy, jaké si dokážeme představit, a to nacismus, fašismus a komunismus.

Další vliv na vzrůstající radikalizaci Němců v pohraničí bylo neproplacení válečných půjček z první světové války, tento požadavek byl součástí tzv. Karlovarských požadavků z roku 1938 jako tzv. náprava utrpených křivd. V neposlední řadě pak velký vliv na domácí politiku měly i události v Německu, kde sílily pozice Hitlerových nacionálních socialistů.

Tyto všechny aspekty podnítily růst nacionalismu mezi Němci, které ještě zesílily po nástupu Adolfa Hitlera k moci v lednu 1933 a vyústily k rozpuštění DNSAP a DNP a vznik SdP, následně k odklonu od aktivistických stran až po negativní postoj k Československu, které vyvrcholily v roce 1938 odtržení pohraničního území od Československa za výrazné podpory SdP.

Dohoda o připojení pohraničních území Československa k Německu na základě Mnichovské dohody, která byla dojednána 29. září 1938 a podepsána krátce po půlnoci 30. září 1938, byla německým obyvatelstvem přijata s radostí. Podle Mnichovské dohody se obsazování pohraničí českých zemí Německem mělo dít po etapách. Karlovy Vary byly součástí III. územního úseku obsazovaného ve dnech 3. až 5. října roku 1938. Karlovarsko

bylo tedy v říjnu 1938 obsazeno německým vojskem a stalo se součástí tzv. Sudetské župy, Sudetengau.²

² ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. s. 57

1 SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

1.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Již od šedesátých let 19. století se stává Karlovarsko průmyslově zemědělskou oblastí. V devadesátých letech 19. století začala převládat průmyslová výroba, jednalo se především o lehký průmysl: textilní výrobu v Nejdku (Neudeck); výrobu porcelánu v Karlových Varech (Karlsbad), Staré Roli (Alt Rohlau), Doubí (Aich), Dvory (Meierhöfen), Dalovicích (Dallwitz), Březové (Pirkenhammer) či Lesově (Lessau); výrobu skla v Karlových Varech a výrobu krajek a rukavic v Abertamech (Abertham), Horní Blatné (Bergstadt Platten) a Perninku (Bärringen). K těžkému průmyslu náležely např. železárny v Nejdku, uranové doly v Jáchymově (Sankt Joachimstahl) a kaolínky v okolí Karlových Varů.

Výše uvedenému odpovídalo i rozložení a koncentrace obyvatelstva; téměř polovina obyvatel byla závislá na průmyslu a živnostech, pouze pětina byla závislá na zemědělství. Rozvoj průmyslu s sebou přinesl i změnu osídlení. Do továren a výroben docházeli za prací muži z blízkého okolí a další se sem stěhovali ze vzdálenějších míst.

Při návštěvě rakouského císaře Karla I. v březnu 1918 předali zástupci dělnictva memorandum, ve kterém upozorňovali na zoufalost karlovarského obyvatelstva ohledně nedostatku potravin, a to nejen pro lázeňské hosty. Císař slíbil řešení, nestalo se však nic, pouze hlad, bída a černý obchod dále narůstaly.

V červenci 1918 proběhlo několik velkých stávek a hladových demonstrací. Stávky nebyly nijak organizované, vypukly spontánně a probíhaly živelně. V Karlových Varech dne 17. a 18. července 1918 proběhly dvě demonstrace jednak z důvodu špatného zásobování a jednak kvůli postavení Karlových Varů jako lázeňského města.

Německé Rakousko se začalo formovat dne 21. října 1918, kdy se předpokládalo, že se součástí tohoto státu stanou i německé oblasti z českých zemí. Ještě dne 29. října 1918 se konala ve Vídni schůze německých poslanců z Čech, která se usnesla na vytvoření Deutschböhmen. Zemským hejtmanem byl zvolen německý nacionální poslanec Rafael Pacher, který však funkci vůbec nezačal vykonávat a po svém jmenování státním tajemníkem školství v německorakouské vládě dne 5. listopadu 1918 místo opustil. Jeho úřad zemského hejtmana pak převzal nacionalista Rudolf Lodgman von Auen,

jeho zástupcem se stal sociální demokrat Josef Seliger. Ustavená zemská vláda sídlila v Liberci (Reichenberg), převzala správní aparát, soudy, školský systém a samosprávu. Namísto armády začala budovat ozbrojené složky nazývané Volkswehr.³

Hlavní starostí zemské vlády bylo pochopitelně zásobování Deutschböhmen potravinami, protože nejpalčivějším problémem byl v roce 1918 zápas s hrozným hladem a podvýživou v důsledku války.⁴

První světová válka vyčerpala zásoby potravin a přispěla k nedostatku pracovních sil a tím i ke špatným hospodářským podmínkám, a to nejen na Karlovarsku. Půdní ani klimatické podmínky Karlovarska nebyly výhodné pro zemědělství, a to tak nebylo schopno zajistit výživu veškerého obyvatelstva. Tato oblast byla vždy odkázána na dovoz potravin z vnitrozemí. Sklizeň obilí ze žní roku 1918 v Československu byla velmi špatná a hrozilo, že vystačí pouze do podzimu. Navíc rakouská vláda před svým pádem stihla zkonfiskovat a odvést úrodu posledních žní do zemí Rakouska-Uherska, které jí ještě byly věrné, čímž se zásobovací krize vyhroutil. V celém Krušnohoří byl naprostý nedostatek potravin a lidé umírali hladem.

Názorem Západočeské hospodářské oblasti mající na starost zásobování, ale i názorem Konference konzumních spolků, konané dne 22. října 1918, bylo odříznout západočeskou oblast od okolí, aby zásoby, které sotva postačily pro vlastní obyvatelstvo, nemohly být odvezeny do vnitrozemí, což se podařilo až vyhlášením samostatnosti provincie Deutschböhmen, dne 12. listopadu 1918, kdy došlo k zajištění hranic členy vojenských rad, čímž došlo k uzavření oblasti od světa.⁵

V celém Karlovarsku se šířila onemocnění způsobená podvýživou, a navíc na počátku října 1918 i španělská chřipka. Její hlavní nápor přišel v týdnu mezi 13. a 20. říjnem 1918.

Dne 28. říjen 1918 se stal dnem nového samostatného československého státu. Radost z nového státu ale rozhodně neměli Němci, kteří se kvůli němu ze dne na den ocitli v úplně jiné zemi, než by sami chtěli, přestože jich bylo na Karlovarsku 99 %. Očekávali

³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. s. 37-38

⁴ BRÚGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. s. 99-100

⁵ AUBRECHT, Richard. O situaci v pohraničí. In: *valka.cz* [online] 17.05.2014. [cit. 27.7.2020]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/15111-Boj-o-republiku-1918-1920-2>

právo na sebeurčení a maximální autonomii pohraničního území Čech a Moravy, proto usilovali o založení samostatné provincie Deutschböhmen. Jejich separatistické úsilí však zhatily zásahy československé armády na přelomu let 1918–1919.

Velké shromáždění kvůli zásobovacím problémům proběhlo dne 31. října 1918 v Karlových Varech na Střelnici (dnešní Grandhotel Ambassador Národní dům). Shromáždění se zúčastnili zástupci všech státních a samosprávných úřadů hospodářské oblasti a členové užší i široké rady, kteří volali po změně zásobovacího systému. Dne 3. prosince 1918 zemská vláda provincie Deutschböhmen zrušila Západočeský hospodářský prostor a vytvořila Hospodářský úřad pro Deutschböhmen, který měl centrálně řídit zásobování provincie. Prosincové politické události však nedovolily ukázat účinnost tohoto opatření.

Československý stát dal jasně najevo svůj nárok na oblasti osídlené Němci a rozmístil v těchto místech posádky československé armády. Karlovy Vary měly být již obsazeny dne 11. prosince 1918 československým vojskem z Mariánských Lázní o síle 150 mužů, které však nedorazilo. K obsazení města došlo dne 12. prosince 1918 kolem 18:30 hodin, kdy do Karlových Var dorazil 35. střelecký pluk z Plzně o síle 320–350 mužů pod velením pplk. Viléma Slezáčka.

Následující den se pplk. Vilém Slezáček sešel s vedením města a německým národním výborem, kde oznámil obsazení města a vydal vyhlášku, která s okamžitou platností rozpouštěla veškeré národní gardy a jiné ozbrojené organizace, německé národní rady a výbory. Ve stejný den vystoupil s prohlášením i starosta Karlových Varů Josef Pfeifer, který protestoval proti vpádu vojsk, trval však na právu na sebeurčení a na národnostní svobodě území Deutschböhmen a nabádal obyvatelstvo ke klidu a pokoji.

Následně, dne 16. prosince 1918, bylo provedeno obsazení Chebu (Eger) a Falknova nad Ohří (Falkenau an der Eger, dnešní Sokolov), ve dnech 22. až 23. prosince 1918 pak Aš (Asch) a Kraslice (Graslitz), čímž byla dokončena likvidace Deutschböhmen na západě Čech.⁶

Koncem roku 1921 se hospodářská situace a sociální postavení obyvatelstva na Karlovarsku ještě zhoršila. Jednou z hlavních příčin byla deflační politika nového

⁶ ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. s. 51-52

československého státu, která sice měla upevnit hospodářské postavení na domácím a zahraničním trhu, avšak zpětně působila na rozvoj zahraničního obchodu. Vývozní krizí bylo postiženo celé Karlovarsko, neboť se již historicky soustředilo na výrobu směřovanou pro export, ať již vývoz porcelánu, skla či textilií.

Logickým důsledkem pak byla katastrofální nezaměstnanost, která v květnu 1922 nejvíce zasáhla Nejdecko. Až koncem roku 1922 začala krize ustupovat a nastalo postupné oživení výroby.

V období konjunktury v letech 1923 až 1928 nezaměstnanost ustoupila, podařilo se stabilizovat výrobu a zlepšit situaci v exportu zboží. Na čas se také zlepšila životní úroveň občanů na Karlovarsku, což se odrazilo i v politice DDFP a DCV, které začínají spolupracovat s československými politiky a stávají členy první národnostně smíšené vlády.

Světová krize dorazila na Karlovarsko v plné síle již na jaře 1930. Zpočátku docházelo k omezení výroby a propouštění dělníků, následovalo zastavení výroby, zkracování pracovního týdne. Nezaměstnanost tak prudce rostla. Vrchol nezaměstnanosti byl v roce 1933, tedy v době, kdy v sousedních zemích byla krize již na ústupu a v době, kdy se v Německu dostal k moci Adolf Hitler.

Vzhledem ke skutečnosti, že průmyslová výroba na Karlovarsku měla vývozní charakter, dopad krize byl rozsáhlý. Nikdo nestál o krajky či křišťálové sklo v době, kdy se šetřilo každým haléřem. Ke zhoršení situace přispělo i Japonsko, které podbízel svůj textil a porcelán až o 40 % levněji. Výroba porcelánu, skla a textilu se zhroutila. Krize zasáhla i těžký průmysl, došlo k omezení výroby a uzavírání podniků v Nejdku. Uzavírání podniků a omezování výroby na Nejdecku vedlo k prudkému růstu nezaměstnanosti. A ačkoliv krize oficiálně skončila v roce 1933, prakticky se až do vypuknutí druhé světové války Nejdecko neprobralo.

Nezaměstnaní odkázaní pouze na minimální dávky se snažili všemožně si přivydělat, čímž se na Karlovarsku rozmáhá podomní obchod, žebrota dětí i dospělých, pouliční provozování hudby i pašování.

Nezaměstnaní z výrobních podniků, kteří již nemohli nakupovat, postupně mezi sebe strhávali drobné řemeslníky a obchodníky, ale i rolníky. Nezaměstnanost měly pomoci vyřešit nouzové stavby, budovány byly především silnice a mosty. V Karlových Varech pak

pomáhali stavět karlovarští nezaměstnaní horní nádraží a živnostenskou a obchodní školu pokračovací (nynější obchodní akademii).

Nezaměstnanost nebyla jediným problémem Karlovarska, stoupala také zadluženost majitelů hotelů, penzionů a lázeňských domů, která končila nucenou správou. Bylo uvaleno 11 500 exekucí. Od roku 1930 začal prudký pokles návštěvnosti lázní, který vyvrcholil v roce 1938, a to v důsledku zostřujících se bezpečnostních opatření v Karlových Varech i Jáchymově.⁷

Po hospodářské krizi nepřišlo předpokládané oživení výroby a obchodu, ale vleklá deprese. Stagnace výroby na Karlovarsku pokračovala, životní úroveň se neměnila a počet nezaměstnaných neklesal, navíc státní úřady snižovaly podporu nezaměstnaným. Následkem tohoto stavu stoupala podvýživa u dětí nezaměstnaných. Obrovské zhoršení životní úrovně tak nabývalo velmi rychle politického charakteru.

⁷ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACEK Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 27

1.2 POLITICKÁ SITUACE NA KARLOVARSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

1.2.1 KARLOVY VARY

Po vzniku nového československého státu byla situace v Karlových Varech následující: vedoucí představitelé Karlových Varů i celého okresu se pokusili prosadit odtržení od Československa. Již dne 27. října 1918 byla vytvořena Německá národní okresní rada, jejímž předsedou byl zvolen karlovarský městský radní z Deutsche Fortschrittspartei (Německá pokroková strana) Viktor Tietz. Okresní rada se scházela podle potřeby.

Karlovarská městská rada na vznik republiky zareagovala dne 30. října 1918 vydáním výnosu, dle něhož neměla nařízení československé vlády na území Karlových Varů platnost a Karlovy Vary byly prohlášeny za součást Deutschböhmen vyhlášeného o den dříve ve Vídni jako součást Deutschösterreich. Dne 1. listopadu 1918 vyhlásili na shromáždění vojenští důstojníci i státní úředníci v okrese Karlovy Vary poslušnost Německému Rakousku.

Dne 3. listopadu 1918 se konalo shromáždění všech stran na Vřídelní kolonádě, na němž byl vysloven požadavek zřízení vojenské rady a příslušnost Deutschböhmen k Německému Rakousku. Vojenská rada se vytvořila dne 6. listopadu 1918, jejím předsedou se stal sociální demokrat a redaktor z Rybář Karl Matouschek.⁸ Téhož dne poprvé zasedala národní okresní rada, která se rozhodla vydat pro Karlovy Vary nouzové peníze.

Snahám o odtržení učinil československý stát konec dne 12. prosince 1918, kdy Karlovy Vary, jak již bylo zmíněno výše, obsadilo vojsko. Národní okresní rada, vojenská rada i Volkswehr byly následujícího dne rozpuštěny. Vojsko zůstalo v Karlových Varech do prosince 1919, resp. do května 1920, kdy odešlo zbývajících 50 mužů vojenské policie.

Od počátku roku 1919 probíhalo na západě Čech tajné sepisování hlasů pro přípravu plebiscitu o samostatnosti Deutschböhmen v souvislosti s volbami do německo-rakouské říšské rady, kterých se čeští Němci chtěli zúčastnit. V souvislosti s tím se událo několik incidentů mezi německými nacionalisty a československými úřady.⁹

⁸ Rybáře, stejně tak Doubí, Bohatice, Drahovice či Stará Role nebyly v letech 1918-1938 součástí Karlových Varů, ale byly samostatnými obcemi. Pouze v případě Tuhnic došlo ke sloučení s Karlovými Vary v letech 1927-1928.

⁹ ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. s. 44-52

Dne 14. ledna 1919 vydalo prezidium ministerstva vnitra výnos o zákazu nošení kokard německých barev (velkoněmecké, německorakouské a starorakouské). Tento výnos byl však kontraproduktivní, neboť vedl ještě k většímu napětí mezi obyvateli německé národnosti a československými úřady.

Vzbouření proti novému československému státu proběhla ve dnech 3. a 4. března 1919, tj. u příležitosti prvního dne zasedání německo-rakouského Národního shromáždění. Na celém západě Čech byly rozšiřovány protistátní letáky a také se množily národnostní konflikty. Protesty proběhly ve všech městech s různou intenzitou.

V Karlových Varech byla dne 3. března 1919 strhávána provolání pplk. Viléma Slezáčka, která varovala německé obyvatelstvo před demonstracemi, stávkami a agitacemi proti kolkování bankovek. Německé obyvatelstvo totiž odmítalo kolkování bankovek s tím, že německé obyvatelstvo není součástí nově vzniklého státu a že deflační opatření českou měnu znehodnotí.

Shromáždění německého obyvatelstva pak bylo naplánováno na 4. března 1919, ve 14:00 hodin na Becherovo náměstí (nynější Divadelní náměstí) v Karlových Varech, zúčastnilo se ho 20 až 25 000 lidí. Ke shromážděným z balkonu kavárny „U Zlatého štítu“ promluvili sociální demokraté Eugen de Witte, Dominik Löw a další dva zástupci měšťanských stran. Po přijetí rezoluce, která kritizovala hospodářské a sociální problémy obyvatelstva, se shromáždění rozešlo, přičemž se rozdělilo na dva proudy. Jeden z nich se přesunul před Vojenský lázeňský ústav, kde byla ubytována část československého vojska, začal urážet stráž a házel po nich bláto a kamení. Stráž se stáhla a vchody byly uzavřeny.

Poté se demonstrující dav odebral do hotelu Trautwein (nynější ulice T. G. M., budova kina Čas), kde byl ubytován zbytek 12. setniny 35. pěšího pluku. I zde donutil dav vojenskou stráž k ústupu a k uzavření vchodů, zde se však ozvalo několik výstřelů, a to i následujícího dne. V konečném výsledku zemřelo po střetech s vojskem šest obyvatel Karlových Varů a okolních obcí, jednalo se o účetního Alfreda Hahna, zedníka Rudolfa Reinholda, dělníky Ferdinanda Schuhmanna, Josefa Stocka, Michaela Fischera a Wenzela Wagnera. Dále bylo při demonstracích zraněno 9 osob (Albina Reinhold, Anton Steiner,

Anton Schleret, Anna Haberzettl, Franz Wildner, Teresie Riedel, Julius Beer, Julius Hausner a Anna Herget).¹⁰

Další napětí v regionu vyvolaly červnové obecní volby roku 1919, které se konaly dne 14. června 1919. Karlovy Vary vyhlásily na tento den dnem smutku a ve výkladech obchodů se objevily smuteční cedule. K volebním urnám se tehdy dostavilo 9 540 voličů. Volby ovládla DNP s 16 mandáty, druhou nejsilnější stranou se 14 mandáty se stala DSAP, DNSAP získala 3 mandáty a DGP 2 mandáty a jeden mandát za Čechy. Na místo starosty usedl Hermann Jakob (DNP). Jako první zástupce starosty byl zvolen Eugen de Witte (DSAP). Následující tři roky byly plné střetů mezi DNP a DSAP, které se nemohly shodnout.¹¹

V podstatě celý rok 1919 však byl plný nacionálně laděných provokací. Odpor německého obyvatelstva proti Československu se projevoval především ve vztahu k československému vojsku a k české menšině jako celku, zejména pak k českým školám.¹²

Nepokoje pokračovaly i na počátku 20. let 20. století. Přetrvávající špatné zásobování vyvolávalo demonstrace a stávky. Nacionalismus byl stále velmi silný, přesto se již začal projevovat aktivismus německých politických stran, i když negativistických projevů bylo stále nesrovnatelně více.

V obecních volbách v roce 1923 získala DNP 16 mandátů, DSAP 8 mandátů, DNSAP 5 mandátů. Po dvou mandátech měly strany DCV, DDFP a DGP. Čechy zastupoval MUDr. Vincent Janatka, avšak jeho hlas proti všem ostatním stranám neměl žádný význam. V Karlových Varech tedy zvítězily negativistické strany, aktivistické strany hrály zcela podružnou úlohu. Starostou zůstal Hermann Jakob. Prvním zástupcem starosty se stal Alfred Doroschkin za DNP.¹³

Další vlna nevole se zdvihla na počátku února 1926, kdy byla vyhlášena jazyková nařízení. Podle vládního nařízení musel být na úřadech i v národnostně smíšených okresech používán kromě místně obvyklého jazyka i jazyk státní, tedy čeština. Státní zaměstnanci německé národnosti měli povinnost prokázat znalost úředního jazyka. Kdo v této jazykové

¹⁰ ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. s. 57-67

¹¹ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 201

¹² ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. s. 86-87

¹³ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 201

zkoušce neobstál, byl považován za nezpůsobilého zastávat své služební místo. Na přelomu února a března 1926 tak proběhlo několik demonstrací, kde demonstranti provokativně zpívali německé písně „Deutschland über alles“ a „Wacht am Rhein“ a házeli kamení.¹⁴

V obecních volbách v roce 1928 se do městského zastupitelstva volilo již 42 poslanců, neboť došlo k připojení Tuhnic ke Karlovým Varům. Zvítězila DNP s 16 mandáty, druhá byla DSAP s 13 mandáty, DNSAP a němečtí demokraté získali po 3 mandátech. Po dvou mandátech měli Češi, DCV a DGP. Jeden mandát obdrželi komunisté. Hermann Jakob si udržel pozici starosty, prvním zástupcem starosty se stal, bývalý starosta Tuhnic, sociální demokrat Franz Holick.¹⁵

Od roku 1930 se na Karlovarsku organizovalo hnutí nezaměstnaných. Hnutí dosáhlo masového charakteru v letech 1931–1933 a díky jejich radikálnosti bylo proti nim zasahováno se vši brutalitou. Karlovy Vary byly v těchto letech svědky bouřlivých dělnických demonstrací či protestních demonstrací v blízkosti Kolonády.

V obecních volbách v roce 1932 získala DNP 15 mandátů, DSAP a DNSPAD po 8 mandátech. DAWG získala ve volbách 4 mandáty. Po dvou mandátech měli Češi a DCV. Hermann Jakob si udržel pozici starosty. Prvním zástupcem starosty se stal Josef Geyer (DNSAP). V rozložení sil tedy nenastaly výraznější změny, pouze došlo k dalšímu posunu směrem k fašismu. V říjnu 1933 byla v důsledku protistátní činnosti zakázána DNSAP a DNP. Poslanci těchto stran ztratili svůj mandát. Se ztrátou mandátů nesouhlasili.

Dne 14. října 1933 na zasedání městského zastupitelstva starosta Jakob oznámil, že poslancům obou stran zůstávají jejich mandáty zachovány jako osobní. Okresní úřad ovšem nesouhlasil s tím, aby karlovarskou radnici ovládali členové zrušených fašistických stran. Na jeho návrh ministerstvo vnitra jmenovalo novým starostou v roce 1934 Antona Schreitter von Schwarzenfelda, který svůj úřad vykonával až do roku 1938. Prvním více starostou se stal Franz Holick. Mandáty DNP byly rozděleny mezi DAWG, DCV a DGP. Mandáty DNSAP získala DSAP, která se tak stala nejsilnější stranou.¹⁶

¹⁴ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 14

¹⁵ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939.* s. 202

¹⁶ Tamtéž. s. 203

Ve 30. letech 20. století se tedy prohloubily sociální konflikty, které vedly k radikalizaci německé politiky proti Československu. Nelichotivou hospodářskou situaci využil Konrad Henlein k formování své SHF, později překřtěnou na SdP. V roce 1937 se začíná situace opět vyostřovat.

Oproti předešlým letům se sice zlepšila lázeňská sezóna, avšak do popředí začínají pronikat politické šarvátky, a to i na lázeňských místech. Vášnivé politické projevy byly často kromě slovního útoku proti politickým oponentům doprovázeny i útokem fyzickým. Takto skončila i akce ze dne 21. března 1937, kterou pořádal německý svaz komunistické mládeže v karlovarském hotelu Střelnice. Kromě mladých komunistů se na této akci objevili také stoupenci SdP. Výměna názorů mezi oběma stranami vyústila do potyčky, kterou musela svým zásahem uklidňovat karlovarská policie. Následkem této potyčky bylo 5 lehce zraněných osob, které byly transportovány do karlovarské nemocnice a 12 zatčených osob, z nichž bylo sedm vzato do vazby. Většinu zatčených tvořili členové SdP. Následně po akci německého svazu komunistické strany pokračovali henleinovci k tiskárně karlovarského sociálně demokratického listu „Volkswille“, kde kameny vysklili tři okna a jednu výkladní skříň.

Terčem přívrženců Konrada Henleina nebyli pouze odpůrci z řad komunistů a německých sociálních demokratů, na scénu se opět dostává národnostní otázka. Karlovarští Němci potlačovali projevy českého vlastenectví, ale přes veškeré jejich snahy čeští skauti uspořádali dne 16. května 1937 v Karlových Varech VII. sjezd západočeských skautů a skautek. Dorazili junáci nejen z Dolního Rychnova, ale i z Plzně nebo Rokycan. Průvodu, který odstartoval z Rybář, se účastnilo téměř 500 skautů.¹⁷ Ani ne měsíc na to, konkrétně 13. června 1937, se české menšině podařil uskutečnit I. slet VI. okrsku sokolské župy plzeňské. Tyto akce české menšiny se obešly bez násilí jak verbálního, tak fyzického.

Počátek roku 1938 přinesl další bouřlivé politické projevy, doprovázené i fyzickým násilím. Tomu neunikl ani poslanec SdP Georg Wollner¹⁸, který skončil v péči lékařů po schůzi německých sociálních demokratů v hotelu Střelnice dne 17. února 1938. Raněn byl i jeden ze zasahujících policistů. Během noci poté nastala policejní pohotovost. SdP šikovně využila této situace ve svůj prospěch, neboť z potlučeného německého poslance

¹⁷ Příloha č. 1 – Karlovy Vary, skautské hraničářské slavnosti v květnu 1937

¹⁸ Příloha č. 2 – Karlovy Vary, krajský vedoucí SdP Georg Wollner

Georga Wollnera udělala mučedníka a vyhlásila sbírku na podporu obětí podobných případů.

Zajímavostí však je, že tento poslanec již dne 23. března 1938 vášnivě řečnil na měsíční schůzi SdP v největším sále hotelu Střelnice, kde se dožadoval vyhoštění všech českých obyvatel ze zněmčeného území. Jeho řeč byla pomocí rozhlasu přenášena do lázeňského domu i hotelu Weber v Rybářích. Díky amplionům poslouchaly davy lidí i před hotelem Střelnice. Akce, které se zúčastnilo na 20 000 účastníků, byla poklidná, a to především díky karlovarské policii posílené o policejní sbory a četníky z okolí.¹⁹

Dne 17. března 1938 vyzval Konrad Henlein všechny členy německých aktivistických stran k tomu, aby vstoupili do SdP. Na konci března tak měla SdP na Karlovarsku již 23 000 členů, a to včetně starosty Karlových Varů, Antona Schreittera von Schwarzenfelda. SdP rázem získala převahu ve vedení města.

Díky úspěchu v pohraničí a podpoře ze strany Německa, zesílila SdP ještě více svůj nátlak. Dne 24. dubna 1938 na karlovarském sjezdu SdP vyhlásil Konrad Henlein tzv. „Karlovarské požadavky“²⁰, a to:

- 1. Zřízení úplné rovnoprávnosti a rovnoměrnosti sudetoněmecké národní skupiny s českým národem.*
- 2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osoby, povoláné k hájení tohoto rovnoprávného postavení ve státě.*
- 3. Zjištění a uznání Němci osídlené oblasti.*
- 4. Vybudování německé samosprávy ve všech oblastech veřejného života, pokud běží o zájmy a věci německé národní skupiny.*
- 5. Pořízení zákonných ochranných opatření pro ony státní příslušníky, kteří žijí mimo uzavřené území své národnosti.*
- 6. Odstranění křivd, spáchaných na sudetských Němcích od roku 1918 a napravení škod, které jim těmito křivdami vznikly.*

¹⁹ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 15-20

²⁰ Příloha č. 3 – Karlovy Vary, sjezd SdP 24. dubna 1938

7. *Uznání a provedení zásady: v německém území němečtí veřejní zaměstnanci*

8. *Plnou svobodu přiznání se k německému národu a k německému světovému názoru.*

Komunisté, němečtí sociální demokraté i česká menšina bili na poplach. Při oslavách 1. máje chtěli demonstrovat svůj nesouhlas s politikou Konrada Henleina. Ovšem i přes velké úsilí se sešlo jen několik stovek komunistů a několik tisíc německých sociálních demokratů. České oslavy v podobě průvodu z Rybář se účastnilo cca 5 tisíc lidí. Karlovy Vary však drtivě ovládla na 1. máje SdP. Henleinovi příznivci vyrazili pěšky z Doubí, v 10:30 vpochoďovali do Dvorů a následně táhli z Rybář na horní nádraží a dále směrem do centra. Pochodující skandovali heslo: „Jeden národ, jedna říše, jeden vůdce.“^{21,22} Hlavní řečníkem na shromáždění SdP byl karlovarský rodák a poslanec za SdP Karl Hermann Frank, který znovu zopakoval osm karlovarských požadavků a požadoval od vlády rychlé řešení sudetoněmeckého problému. S přihlížejícími čítalo shromáždění přes 40 000 lidí.

Československá vláda reagovala vyhlášením tzv. částečné mobilizace a zvýšením bezpečnostních opatření. Vojsko se objevilo v ulicích, střežilo důležité objekty, budovy, železnici. Součástí mimořádných opatření bylo i zajištění ostrahy státní hranice. Tato bezpečnostní opatření sice na krátkou dobu henleinovce zklidnila, ale projevila se na útlumu lázeňské sezóny. Karlovy Vary zaznamenaly do konce července 1938 úbytek zhruba 17 000 lázeňských hostů.²³

Starosta lázní po domluvě s SdP se snažil omezit aktivity, které ohrožovaly návštěvnost lázní, ale skutečnost byla opačná: hajlující mládež, výkladní skříně plné nacistických knih, výzdoba propagující Henleina a jeho stranu, letáky s hákovým křížem vyzývající ke spojení všech Němců dle práv na sebeurčení. Část karlovarských živnostníků, obchodníků a také lékařů nedokázala odolat tlaku henleinovců, a tak již během léta opouštěli Karlovy Vary a odcházeli do vnitrozemí.

Další komunální volby měly být uspořádány v roce 1938. Ve všech okolních obcích zvítězila SdP, přestože Češi např. v Doubí nebo Rybářích vstupují do obecních voleb

²¹ Příloha č. 4 – Karlovy Vary, prvomájový průvod SdP

²² Příloha č. 5 – Karlovy Vary, největší oslavy 1. máje 1938, SdP

²³ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 25-27

pod jednotnou společnou kandidátkou. V Karlových Varech funkční období městské rady mělo skončit 15. července 1938. Volby byly stále odsouvány, a nakonec se vůbec neuskutečnily.²⁴

Češi se přesto nevzdávali. Dne 24. července 1938 odhalili sádrovou maketu pomníku Bedřicha Smetany u Poštovního dvora. Po celém městě probíhaly peněžní sbírky na obranu státu. Peníze se vybíraly na školách, v úřadech i zájmových spolcích. Mezi sebou je vybírali policisté, učitelé i turisté. Za tímto účelem probíhalo i mnoho dobročinných akcí např. fotbalový zápas mezi mužstvem SK Slavia Karlovy Vary a Hraničářským praporem 5, kdy Slavie porazila Hraničářský prapor 4:0, a vybralo se 900 Kč do sbírky na obranu státu.

Dále se na Karlovarsku během léta formovala Národní garda, která byla vytvořena dne 22. července 1938 v Bohaticích a následně 6. srpna 1938 také v samotných Karlových Varech. Úkolem Národní gardy bylo vycvičit obyvatele k obraně vlasti, aby v případě potřeby napomáhali armádě ve strážní službě. Do obrany státu se zapojil i místní Branný sbor čsl. motoristů a Československá obec střelecká. Pozadu nezůstali ani němečtí antifašisté.

Konrad Henlein, který si dne 2. září 1938 od Hitlera přivezl nové instrukce, jak naložit s československou otázkou, zvolil taktiku zdržování a zvyšování požadavků na v pořadí již čtvrtý plán československé vlády, i přestože tento plán v podstatě splňoval většinu požadavků SdP.

Dne 10. září 1938 došlo u české školy v Rybářích k těžkým střetům mezi henleinovci a českou policií. Přitom byla rozbita okna české školy a policejní auto bylo svrženo přes vysoký násep před českou školou. Prvotním impulsem pro tyto nepokoje v Rybářích byl pravděpodobně rozhlasový projev prezidenta Edvard Beneše, který vyzýval občany ve víru v český stát.

Dne 12. září 1938 po projevu Adolfa Hitlera se vydalo několik tisíc stoupenců Konrada Henleina do večerních ulic Karlových Varů a Rybář. Před policejním ředitelstvím a také před okresním soudem se shromáždilo asi 10 000 lidí. Hlavní demonstrace probíhala na prostranství před městskou tržnicí, kde řečnil krajský vedoucí SdP, Georg Wollner.

²⁴ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 203

Nad demonstranty poprvé zavlály vlajky s hákovým křížem. Přítomní nadávali české policii, snažili se proniknout do budovy okresního soudu a osvobodit zadržované vězně. Demonstranti demolovali okna a výlohy a až do jedné hodiny ranní vyřvávali na ulicích nacistická hesla. Fyzicky napadali Čechy a německé antifašisty.

Dne 13. září 1938 se Karlovy Vary probudily do rána vytlučených výkladních skříní. Kromě střepeň zaplavily město také vlajky SdP a vlajky s hákovým křížem. Na mnoha místech byly zamalovány dehtem české nápisy, četné telefonní spoje byly přerušeny, ve většině továren byla zastavena práce, obchody neotevřely a školy zůstaly zavřené. Během celého dne opouštěly město ženy a děti českých hraničářů, mizeli lázeňští hosté, odjížděli Židé, a to nejen z Karlových Varů, ale i z okolních měst. Večer 13. září 1938 bylo nad celým karlovarským okresem vyhlášeno stanné právo a na Karlovarsko vyrazily jednotky 1. rychlé divize. Okolo půl šesté ráno 14. září 1938 dorazila do Karlových Varů šedesát vojenských nákladních aut, několik osobních automobilů a motorek.

Do Karlových Varů nemířili jen vojáci, ale dorazily také policejní a četnické posily. Policie ve spolupráci s armádou během následujících dnů začala hledat viníky. Zatčeno a odvezeno do Plzně bylo okolo 200 Němců. Henleinovci utíkali do okolních lesů, skrývali se v kanálech, např. Rybáře tak narychlo opustil i jejich starosta, Josef Heinrich. Mezi zatčenými 15. září 1938 byly i karlovarští městští radní za SdP.

Dne 16. září 1938 byla vydána vyhláška o zákazu nošení politických stejnokrojů a stejného dne československá vláda rozpustila SdP a její přidružené složky, na Konrada Henleina a Karla Hermanna Franka byl vydán zatykač, čímž bylo henleinovské povstání potlačeno.²⁵ Dne 17. září 1938 se děti mohli vrátit do školy a obchody znovu otevřely, přesto pokračoval odchod civilního obyvatelstva do vnitrozemí.

Zhoršující se situace na českoněmeckých hranicích, které byly obsazeny říšskoněmeckými jednotkami, vedla večer 23. září 1938 k vyhlášení všeobecné mobilizace. Mobilizace vyvolala v řadách příznivců Konrada Henleina zděšení. Někteří z nich raději volili před nástupem do československé armády útěk do lesů nebo do Německa.

V noci z 25. září 1938 opustily jednotky 1. motorizované brigády Karlovarsko. Zoufalí Češi, němečtí antifašisté a Židé prchali z Karlových Varů. Někteří zůstali a s obavami

²⁵ Příloha č. 6 – Karlovy Vary, vyhláška o zákazu nošení politických stejnokrojů

očekávali následující dny, někteří si sáhli i na život. Dohoda o připojení pohraničních území Československa k Německu na základě Mnichovské dohody uhasila poslední jiskřičku naděje, Karlovarsko se stalo součástí tzv. Sudetské župy (Sudetengau). Na ústup z Karlových Varů se dali poslední státní úředníci, vojáci, četníci a policisté.

Po stažení většiny československých úřadů, vojska a bezpečnostních orgánů převzali iniciativu Němci. Karlovy Vary se probudily dne 4. října 1938 v půl sedmé ráno kostelní zvony a houkající tovární sirény. Správy města se chopila SdP. Ordneři SdP začali vykonávat pořádkovou službu. Celé město se začalo chystat na příjezd německých jednotek. Připravovala se vlajková výzdoba, likvidovaly se překážky na silnicích. Karlovarsko podle Mnichovské dohody patřilo do III. etapy záboru pohraničí probíhající ve dnech 3.- 5. října 1938. První německé jednotky, v podobě nacionálně socialistického motoristického sboru (Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps, NSKK), dorazily do města již v devět hodin ráno.²⁶ Kolem jedenácté hodiny pak přijely i první oddíly IV. armádní skupiny generála von Reichenau. Karlovy Vary byly plné oslavných transparentů, slavobran a vlajek. Všude vládla radost, jásot a nadšení. Směrem k městskému divadlu se valily těžké tanky a před divadlo dorazily i čestné roty wehrmachtu a Leibstandarte SS.²⁷ Na náměstí před divadlem se tlačila hlava na hlavě, přestože přšelo.

Přesně v půl druhé se říšský kancléř Adolf Hitler objevil na náměstí před divadlem.²⁸ V předsálí divadla už na vůdce čekali představitelé města v čele s bývalým senátorem Fridrichem von Fischerem. S jeho rukou převzal Adolf Hitler dar města v podobě Goethových spisů a cenné vázy. Hitler vystoupil na balkón divadla.²⁹ Mezi přítomnými nechyběl ani Himmler, Lammers, generál Keitel, generál von Reichenau, Borman, Henlein a Frank. Jásající dav před divadlem nebyl k utišení.

Nadšení neopustilo obyvatelstvo ani po odpoledním odjezdu Hitlera, Karlovy Vary až do pozdních nočních hodin oslavovaly, vyhrávaly vojenské kapely, všude se zpívalo a vládla všeobecná radost.

²⁶ Příloha č. 7 – Karlovy Vary, pochod členů NSKK na počest návštěvy vůdceva zástupce Rudolfa Hesse v Karlových Varech v listopadu 1938

²⁷ Příloha č. 8 – Karlovy Vary, německé tanky na dnešní Vřídelní ulici, 4. října 1938

²⁸ Příloha č. 9 – Karlovy Vary, příjezd Adolfa Hitlera

²⁹ Příloha č. 10 – Karlovy Vary, Hitler zdraví z balkonu divadla

Německá armáda obsadila nejen známé hotely jako Imperiál, Pupp, Bristol, ale i lázeňské domy. Vojáci byli ubytováni i v soukromých bytech. Jednotky Freikorpsu zabraly židovský hospic a starobinec. Oslavy připojení k Německu pokračovaly i v dalších dnech.

Dne 8. října 1938 zavítal do Karlových Varů říšský maršál Hermann Göring. Stejně jako Hitler stál na balkóně městského divadla a řečnil k nadšeným davům. O pár dní později navštívil Karlovy Vary polní maršál Walther von Brauchitsch. Becherovo náměstí bylo přejmenováno na náměstí Adolfa Hitlera. Správu nad Karlovarskem převzala až do 20. října 1938 IV. armádní skupina generála von Reichenaua. Civilní správu zajišťoval dr. Harald Turner z říšského ministerstva vnitra, který přímo podléhal Konradu Henleinovi, jehož Hitler dne 1. října 1938 jmenoval říšským komisařem pro sudetoněmecké území. Dne 4. října 1938 dr. Harald Turner, šéf civilní správy Heeresgruppe IV, v Karlových Varech převzal okresní hejtmanství, finanční úřady a policii. Svůj úřad umístil do hotelu Imperiál. Téhož dne vydal rozkaz k dopravení tří českých úředníků, kteří ve městě zůstali na příkaz československé vlády, za demarkační čáru. Karlovarský komisař převzal okresní hejtmanství dne 6. října 1938. Po dohodě s vedením SdP probíhaly v řadách úředníků čistky.³⁰

Po záboru pohraničí dr. Harald Turner jmenoval novým starostou dr. Richarda Russyho, člena SdP.³¹ Prvním zástupcem se stal Josef Geyer. Na místa radních byli jmenováni pověřenci.³²

Krátce po záboru města byla zavedena jízda vpravo a koruna byla nahrazena markou. Od 8. října 1938 začaly platit na celém zabraném území říšskoněmecké zákony. Do pohraničí dorazily také operační oddíly gestapa (Einsatzkomanda), které začaly provádět zatýkání všech možných odpůrců nacismu podle předem vypracovaných seznamů. Mezi prvními zatčenými byl i německý sociální demokrat Josef Peter, který nejprve skončil ve věznici karlovarského soudu, pak ve věznici ve Zwickau, a nakonec v koncentračním táboře Dachau. Do Vánoc roku 1938 tak byly zatčeny stovky odpůrců

³⁰ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACEK Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 28-57

³¹ Příloha č. 11 – Karlovy Vary, dr. Richard Russy, chebský okresní vedoucí SdP, od 10. října 1938 nový starosta města Karlovy Vary

³² MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939.* s. 203

nacismu především z řad německých sociálních demokratů a komunistů, kteří byli deportováni do vězení a koncentračních táborů, rozpuštěny byly spolky a politické strany.

Perzekuce karlovarského židovského obyvatelstva začala již v září, kdy se na ulicích v Karlových Varů objevily bílé nápisy „Nach Palästina“.³³ Hlavní vlna zatýkání karlovarských Židů přišla v listopadu 1938. Otevřeným útokem proti Židům byl pak požár synagogy v Karlových Varech v noci z 9. na 10. listopadu 1938 (tzv. Křišťálová noc)³⁴. Tento útok provedli najatí mimokarlovarští příslušníci SA a SS, obyvatelé Karlových Varů se tohoto útoku nezúčastnili. Postiženi byli téměř všichni karlovarští Židé, kteří ještě neuprchli do vnitrozemí. Zatčené Židy hnali městem, týrali je, nakonec je soustředili do houfu před hotelem Střelnice, kde je nechali celé hodiny stát. Chlapci z Hitlerjugend na ně plivali a velmi sprostě nadávali.

Zatýkání karlovarských Židů pokračovalo i 10. listopadu 1938, kdy příslušníci SA přišli do bytu váženého karlovarského advokáta Hanse Fleischmanna, kterého zbili a odvěkli. Zatčených bylo tolik, že je nestačily pojmout cely věznic. Pro Židy pokročilého věku vznikl již 9. listopadu 1938 sběrný tábor v Olšových vrátech. Ti, kteří měli štěstí, byli pouze vyhnáni do vnitrozemí.³⁵

Celkem bylo zatčeno 283 zámožných židovských mužů, kteří byli následně deportováni do Buchenwaldu, donuceni v rámci „darovacích listin“ převést svůj majetek na německý stát. Německý stát tak získal luxusní hotely, penziony, lázeňské domy a obchody. Poté byli Židé propuštěni, následně dne 15. listopadu 1938 opakovaně zatčeni, a i s rodinami dopraveni do Hamburku a odtud odvezeni do zámoří.³⁶

Kdo ještě nebyl v SdP, rychle vyplňoval přihlášku, nyní již do NSDAP. Na 3 000 mladých mužů vstoupilo do SA a dne 3. listopadu 1938 slavnostně složilo přísahu před Franzem Mayem, Gruppenführerem SA.

³³ Příloha č. 12 – Karlovy Vary, nápisy vybízející židovské obyvatelstvo k odchodu

³⁴ Příloha č. 13 – Karlovy Vary, synagoga v Sadové ulici

³⁵ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 58

³⁶ BERANOVÁ VAICOVÁ Romana, BURACHOVIČ Stanislav, KLSÁK Jiří, BERAN Jiří a ŠEBESTA Pavel. *Dějiny Karlovarského kraje.* s. 144-149

Dne 4. prosince 1938 se konaly doplňující volby do Říšského sněmu, kdy byla připuštěna jen NSDAP. Na volebních lístcích šlo zatrhnout pouze „Ja“ nebo „Nein“.³⁷ Na okrese Karlovy Vary bylo do volebních urn odevzdáno 59 146 hlasovacích lístků, z nich NSDAP volilo 50 096.³⁸

Jak již bylo řečeno výše, od září roku 1938 většina Čechů opouštěla pohraničí. Čechům, kteří zůstali, nebyly povoleny politické strany. Němečtí státní příslušníci české národnosti nesměli být přijímáni do NSDAP. Členství Čechů v Nacionálněsocialistické organizaci pro sociální výpomoc a dobročinnost (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt), jejímž úkolem bylo zmírnit nouzi v pohraničí, rovněž nebylo povoleno. Ve výjimečných případech mohli Češi být v Německé pracovní frontě. Češi také neměli možnost zastávat funkci v komunální samosprávě, a pokud se tak na některých místech stalo, museli se vždy řídit příkazy německých přednostů a NSDAP. V prosinci 1938 byl vydán zákaz užívat v úředním styku český jazyk. Jediným ústupkem bylo povolení uveřejňovat dvojjazyčné vývěsky a vyhlášky v obcích osídlených převážně Čechy. Nechuť vůči českému jazyku šla tak daleko, že dokonce i v kinech byly zakázány české titulky. Následovala postupná likvidace českých menšinových spolků. Dalším nástrojem diskriminace české menšiny byla školská politika, kdy Konrad Henlein již dne 8. listopadu 1938 vydal pokyn, jímž povoloval zřizování škol s vyučovacím českým jazykem pouze tam, kde žije „starousedlé obyvatelstvo“.³⁹

1.2.2 NEJDEK

Po vzniku nového československého státu byla situace v Nejdku, stejně jako v Karlových Varech, velmi neklidná. Německé obyvatelstvo nebylo nadšené. Navíc Nejdecko bylo daleko více postižené nezaměstnaností než Karlovy Vary. Zásobování vázlo. Logickým důsledkem byly dělnické demonstrace, které se neobešly bez násilí.

Dne 2. ledna 1919 se na náměstí v Nejdku sešel dav cca 500-600 dělníků Norddeutsche Wollkämmerei a Kammgarn Spinnerei Neudeck (česárna)⁴⁰, který rozbíjel

³⁷ Příloha č. 14 – Karlovy Vary, volební lístek k doplňovacím volbám do Velkoněmeckého říšského sněmu 4. prosince 1938

³⁸ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 59

³⁹ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945).* s. 254-256

⁴⁰ Příloha č. 15 – Nejde, brána nejdecké česárny

okna a výkladní skříně obchodů. Dne 26. ledna 1919 se sešlo v centru Nejdku znovu asi 1500 osob, ale tentokrát již v klidu, i když zásobovací situace byla velmi napjatá. Dodávky mouky a brambor byly nedostatečné.

Dne 4. března 1919 byly v Nejdku vylepeny plakáty, které obsahovaly výzvu pplk. Vilém Slezáčka ke klidu německého obyvatelstva. Krátce po poledni došlo k incidentu, kdy syn redaktora deníku Neudecker Anzeiger, Franz Träger, tento plakát provokativně strhl. Tento čin proběhl před zraky několika vojáky, kteří Trägera předvedli k posádkovému veliteli. Před budovou posádkového velitelství se shromáždil dav německých občanů, který požadoval Trägerovo propuštění. Posádkový velitel odmítl propustit Trägera, ale na přímý rozkaz okrskového velitele ho propustil. Kolem 14 hodiny se však na náměstí sešlo 5000–6000 osob a musela zasáhnout přítomná vojenská asistence, která použila výstřely do vzduchu.⁴¹

Dne 7. listopadu 1919 se v Nejdku uskutečnila další demonstrace cca 2000 osob, od 14 do 16 hodin byla zastavena práce v továrnách. K demonstrujícím promluvil bývalý říšský poslanec a redaktor karlovarské Volkswille, Hillebrand, který prohlásil, že tato demonstrace je poslední výstraha vládě, aby konečně přiznala hladovějícím dělníkům více jídla.

V roce 1935 se začala utvářet místní skupina SHF, posléze SdP. Dne 14. dubna 1935 se konala veřejná schůze SdP v hostinci U Tří Lip (Drei Linden). Do restaurace se snažili proniknout i sociální demokraté a komunisté, ale jejich vstupu bylo zabráněno. Nezaměstnaný dělník, stoupenec sociální demokracie, Adolf Müller byl z hostince vyprovázen pěstmi a ranami obuškem. Jen o pár dní později neskončil politický boj jen boulemi a modřinami.

Dne 25. dubna 1935 se konalo v hostinci Střelnice předvolební shromáždění SdP. Henleinovci, v obavě před narušením chůze, si přivezli ordnery z Karlových Varů a okolí. Sešli se zde nejen příznivci Konrada Henleina, ale i komunisté a němečtí sociální demokraté. Před začátkem schůze se strhl liják. Lidé se chtěli ukrýt do hostince, ale ordneři je nevpustili. Tlačence se tak změnila v bitevní pole. Ordneři vyzbrojení plaňkami z plotu proti sociálním

⁴¹ ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. s. 59-60

demokratům s kameny v rukou. Prudký boj ukončilo četnictvo. Výsledkem bitky bylo na 40 zraněných.⁴²

Krvavý incident měl dohru v dubnu 1938, kdy se konal soudní proces s více jak 60 obžalovanými, kteří dne 25. dubna 1938 v Nejdku rozpoutali v rámci volebního mítinku SdP divokou masovou potyčku s desítkami raněných.^{43 44} Dříve však než došlo k potrestání viníků, byl Nejdecko jako součást českého pohraničí postoupeno Německu a viníci se stali hrdiny.⁴⁵

Od poloviny března do začátku dubna 1938 získala místní SdP na 70 nových členů. Prvního máje 1938 pochodovalo Nejdkem 1800 sociálních demokratů. Na náměstí se vyslechlo projev poslance Eugena de Witte 2200 lidí. Průvodu pořádaného komunisty se zúčastnilo 700 lidí. Ovšem průvod henleinovců čítal 7000 účastníků. Na hřiště tělocvičného spolku turnerů, kde průvod skončil, dorazilo zhruba 10 000 lidí.⁴⁶

Přechodné uklidnění situace přinesla až květnová částečná mobilizace, kdy také do Nejdku dorazilo vojsko. Zde mělo za úkol ochranu poštovního úřadu, elektrárny a budovy okresního úřadu. Další vojenské posily dorazily do Nejdku dne 5. srpna 1938. Tyto posily byly určeny pro obranu nedaleké hranice.

Dne 10. září 1938 se henleinovci na důvěrné schůzi SdP domluvili na provokaci četnictva a policie slovnímu útoku. Například zvoláním „Heil Hitler!“, „Ein Volk, ein Reich, ein Führer!“, „Wir wollen Heim ins Reich!“ Dalším úkolem bylo zničení českých nápisů a tabulí.

Dne 11. září 1938 probíhaly v Nejdku pod taktovkou SdP dožínkové slavnosti. Celodenní akce, které se mělo zúčastnit na 12 000 byla pod dohledem státního policejního úřadu. Při této příležitosti došlo k napadení dvou policistů.

Dne 12. září 1938 po rozhlasovém projevu Adolfa Hitlera vyšla většina lidí obyvatel do ulic. Průvod okolo tisíce lidí za provolávání pronacistických hesel pochodoval k česárně.

⁴² BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 242-243

⁴³ Příloha č. 16 – Nejdeck, hostinec Střelnice 25. dubna 1935 po srážce henleinovců a antifašistů.

⁴⁴ Příloha č. 17 – Nejdeck, monstrproces v Nejdku, Polední list z 26. dubna 1938

⁴⁵ BERANOVÁ VAICOVÁ Romana, BURACHOVIČ Stanislav, KLSÁK Jiří, BERAN Jiří a ŠEBESTA Pavel. *Dějiny Karlovarského kraje.* s. 141-143

⁴⁶ Příloha č. 18 – Nejdeck, shromáždění SdP na 1. máje 1938

Ke shromážděnému davu řečnil okresní předseda SdP, Franz Richter. Mezi tím se rozezněly kostelní zvony a siréna česárny, aby tak přivolala další lidi. Průvod narostl na 6 000 demonstrantů, kteří rozbíjeli okna židovských domů, výkladní skříně českých obchodů a také okna sociálně demokratického Lidového domu.⁴⁷ Dále byla vytlučena okna na státní policejní expozituře a na poštovním úřadě. Dav dokonce vnikl do budovy okresního soudu, kde byli osvobozeni Němci zatčení za trestné činy podle zákona na ochranu republiky. Průvod chtěl vyrazit zpátky na náměstí, ale do cesty se mu postavilo četnictvo a vojsko. Situace byla velmi vážná. Díky rozhodnosti velícího důstojníka Němci ustoupili a rozešli se.

Dne 13. září 1938 česárna, školy i obchody zůstaly zavřené. V 11 hodin dopoledne bylo vyhlášeno stanné právo. Četnictvo začalo zatýkat rušitele veřejného pokoje a pořádku. Za hranice utekl i ředitel Schubert a dr. Schmid z česáren. Na opačnou stranu, do vnitrozemí Čech, zamířili rodinní příslušníci státních úředníků, zaměstnanců železnice a židovští obyvatelé. Následující dny mělo situaci pevně v rukou československé vojsko a četnictvo. Bezpečnostní orgány pokračovaly v zatýkání funkcionářů SdP. Henleinovci prchali za hranice jednak v obavě před zatčením a jednak z důvodu povolání do armády. Dne 16. září 1938 došlo k zákazu SdP.

Dne 21. září 1938 byl omylem vydán příkaz ministerstva vnitra o evakuaci státních úřadů a ozbrojených složek do Karlových Varů. Ještě týž den se však všichni vrátili zpět. Dne 23. září 1938 je vyhlášena všeobecná mobilizace. O dva dny později nařídily místní úřady povinné odevzdání všech radiopřijímačů. Až do konce září byl díky rozhodnosti armády a četnictva ve městě klid. Dne 30. září 1938 s oznámením o přijetí Mnichovské dohody opustili město funkcionáři sociální demokracie včetně starosty. Jednotky SOS, četnictvo a státní úřady se stáhly směrem na Karlovy Vary. Krátce po půlnoci zavlály Nejdkem první vlajky s hákovým křížem. Příslušníci SdP, již během dopoledne 1. října 1938, přebírali státní úřady.

Následující dny byly plné příprav na příjezd německé armády. Věnce s chvojí a girlandy, obrazy Adolfa Hitlera a Konrada Henleina. Před radnicí byla postavena velká tribuna s řečnickým pultem. Pořádek ve městě zajišťovali ordneři SdP, hasiči, turněři

⁴⁷ Příloha č. 19 – Nejde, obchody Čechů a antifašistů

a frontový bojovníci. Docházelo také k prvnímu zatýkání sociálních demokratů a komunistů.

Dne 4. října 1938 krátce po 8 hodině překročily hranici města německé oddíly. Ulice a náměstí zaplnily nadšené davy. Němečtí vojáci byli zasypáni květinami a nekonečným provoláním „Sieg Heil“. Průjezd německého vojska trval téměř 6 hodin. V poledne proletěla nad městem letka dvanácti letadel Luftwaffe.⁴⁸

1.2.3 JÁCHYMOV

Po vzniku nového československého státu byla situace v Jáchymově obdobná jako v Nejdku či Karlových Varech. Převážně německé obyvatelstvo nejásalo nad vznikem československého státu. Také problémy se zásobováním a s nimi spojené demonstrace nechyběly ani v Jáchymově.

Dne 4. března 1919 na 14 hodinu svolal demokratický politický spolek Zukunft odpolední demonstraci na náměstí před radnici, které se zúčastnilo asi 3000 osob. Jako hlavní řečník vystoupil tajemník spolku porcelářských dělníků (Porzellanarbeiterverband) z Karlových Varů Hermann Sacher.⁴⁹

Nedostatek mouky vedl v Jáchymově dne 9. června 1920 ke schůzi lidu, která byla svolána místními německými sociálními demokraty a které se zúčastnilo asi 200 osob. Okresní sekretář strany, Johann Tryzubski, pohrozil, že obyvatelstvo si již nedá líbit další strádání. Shromáždění lidé označili současný stav za důsledek pochybené vládní politiky.⁵⁰

Přesto byl Jáchymov oproti jiným městům v českoněmeckém pohraničí světlou výjimkou. Češi, Němci, místní horníci i lázeňští hosté žili v relativně poklidném soužití. Při příležitosti životního jubilea T. G. Masaryka místní odhalili dne 7. března 1930 na budově léčebného ústavu pamětní desku připomínající pobyt prezidenta v jáchymovských lázních.

Dne 24. srpna 1930 proběhla další velká sláva. Na pozemku mezi hotelem Radium Palace a budovou správy lázní byla odhalena socha T. G. Masaryka.⁵¹ Na vybudování sochy

⁴⁸ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 244-262

⁴⁹ ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920).* s. 60

⁵⁰ Tamtéž. s. 122

⁵¹ Příloha č. 20 – Jáchymov, Češi i Němci odhalili společně 24. srpna 1930 pomník T.G. Masaryka

v nadživotní velikosti od významného českého sochaře Ladislava Šalouna přispěly nejen nejrůznější instituce, ale i jednotliví Češi a Němci.

Dne 18. září 1937 město Jáchymov u sochy T.G. Masaryka uspořádala tryznu na památku prvního československého prezidenta. Smuteční akce se zúčastnilo na 5000 lidí. Představitelé úřadů, sokolové vedle německých turnerů, legionáři vedle německých válečných vysloužilců, hasičské oddíly, hornická kapela i lázeňští hosté. Němci a Češi tedy žili spolu v Jáchymově celkem poklidně. Později však nastaly i v Jáchymově chvíle, kdy to ve městě vřelo.

Dne 23. února 1938 vypukla na dolech stávka. Odpoledne po směně odmítli horníci vyfárat z dolu Werner a zahájili protestní hladovku. Bylo jen otázkou času, kdy se do protestu zapojí horníci z okolních dolů a zaměstnanci v továrně na zpracování uranu a rádia. Stávkující požadovali zvýšení mezd, dovolené a také zkrácení pracovní doby na rizikových pracovištích. Během několika hodin již situaci řešila československá vláda. Druhý den odpoledne proto sfáral do dolu německý sociálnědemokratický starosta Hans Brennich. Starosta seznámil horníky se slibem splnění jejich podmínek. Zároveň k horníkům sfáral i ředitel lázní MUDr. Žďárský, který na místě vyšetřil zdravotní stav stávkujících. Horníci pokračovali v protestech a na sliby nebrali zřetel.

V podvečer 25. února 1938 se původně nepolitická stávka změnila v politickou agitaci SdP. Před budovou báňského ředitelství se shromáždil dav 1500 demonstrantů. Přítomným řečnil poslanec Böhm z SdP. Večer 25. února 1938 dorazili z Prahy do Jáchymova zástupci stávkujících horníků, kteří jim sdělili, že jejich požadavky byly splněny. Krátce před 10 hodinou z dolu vyjížděli první stávkující horníci.

V březnu 1938 se v ulicích Jáchymova, tentokrát již v plně režii SdP, oslavovalo připojení Rakouska k Německu. Dav čítal 2000 osob. Dosavadní klid z města vyprchal. Během květnových voleb se již na dobro ukázalo, kdo má ve městě převahu. Z odevzdaných 4656 hlasů bylo 3933 pro SdP. Henleinovci obsadili 31 křesel v obecním zastupitelstvu. Němečtí sociální demokraté získali s 294 hlasy 2 mandáty, české volební uskupení získalo s 310 hlasy 2 mandáty a němečtí komunisté s 119 hlasy 1 mandát.⁵²

⁵² Příloha č. 21 – průvod SdP v Jáchymově

Květnová částečná mobilizace přivedla do Jáchymova vojáky, kteří měli za úkol střežit Státní báňské ředitelství, státní důl Svornost, státní důl Štola saských šlechticů, státní důl Werner a tabákovou továrnu. Vojáci také hlídali poštovní, telefonní a telegrafní úřad, elektrárnu a budovu okresního úřadu. Přítomnost vojáků v Jáchymově nebyl místními Němci ani lázeňskými hosty pozitivně vnímána. Lázeňských hostů začalo rapidně ubývat. Trpěly tím nejen velké lázeňské domy, ale i velké penziony i místní živnostníci. První velké protesty proběhly v Jáchymově dne 10. září 1938. Příznivci z SdP protestovali proti úřadům. V noci zfanatizovaní výrostci vylepovali do přízemních oken českých bytů vlaječky s hákovým křížem nebo házeli kamení.

K vyhocení situace došlo 12. září 1938 po skončení rozhlasového projevu Adolfa Hitlera, kdy do ulic vyrazilo okolo 2000 příznivců Konrada Henleina. Dav pochodoval ulicemi a rozbíjel okna Čechů, Židů a německých antifašistů. Následující den velké tažení henleinovců proti Čechům pokračovalo. Manželky a děti příslušníků finanční stráže byly přinuceny opustit město. Rozvášněný dav nešetřil ranami, pliváním a nadávkami. Demonstranti také vyrazili k místní tabákové továrně, kde však neuspěli.

Večer 13. září 1938 vyhlásila československá vláda v celém jáchymovském okrese stanné právo. Ještě týž večer byl zastřelen místní Němec Hermann Schlosser, který ohrožoval vojenskou hlídku. Zatýkání výtržníků, zabavování zbraní, povinné odevzdávání rádií, to je jen krátký výčet tvrdých opatření ze strany československého státu. Němci v obavě před zatčením začali prchat za hranice. Od 17. září 1938 sudetoněmecký Freikorps začal napadat celnice, četnické stanice nebo poštovní úřady v československém státě.

Dne 21. září 1938 ministerstvo vnitra nařídilo, aby všechny státní úřady a ozbrojené jednotky byly evakuovány směrem na Karlovy Vary. Ústupu československých jednotek využil Freikorps, který se pokusil obsadit jáchymovský okres. Dne 22. září 1938 se vojsko, četnictvo a policie vrátilo zpět do Jáchymova. Krátce před polednem byl tak Jáchymov zase plně pod kontrolou československých jednotek. Přestože byla armáda zpět, začala evakuace německých antifašistů, Židů a zbylého českého obyvatelstva. Rozkaz k ústupu dostaly dne 30. září 1938 i bezpečnostní sbory i armáda. Do příchodu říšskoněmeckého vojska byl tak Jáchymov v rukou Freikorpsu. Nadšení drtivé většiny zdejších Němců neznalo mezí. Ještě před příchodem německého vojska strhli henleinovci sochu T. G. Masaryka.

Dne 4. října 1938 dorazily do města první německé jednotky, a ještě tento den projel městem říšskoněmecký kancléř Adolf Hitler. Dne 17. října 1938 začalo probíhat v Jáchymově rozsáhlé zatýkání a domovní prohlídky případných odpůrců režimu. Kdo nebyl zatčen, na toho byl vyvíjen nátlak, aby se odstěhoval. Po začlenění Jáchymova do Říše očekávali místní, že návštěvnost lázní vzroste, tomu se však nestalo s ohledem na vyhlášení války.⁵³

Rokem 1938 tak končí jedna etapa dějin československého státu i regionálních dějin Karlovarska.

⁵³ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko.* s. 158-174

2 POLITICKÉ STRANY V REGIONU

Zhroucením habsburské monarchie se sice přímo nezměnila základní struktura německých politických stran, nicméně se musely v důsledku vzniku nového československého státu vyrovnat s rozdílným vnějším rámcem své existence. Do roku 1918 zde působily německorakouské strany s organizační sítí a aktivitami v rámci celého Předlitavska. Všechny strany měly své centrály ve Vídni. Za těchto podmínek musely vzniknout strany nové, které na předchozí uskupení sice navazovaly, ale musely se vypořádat se ztrátou dříve nabytých privilegií a přijmout novou pozici zástupce národnostní menšiny. Zpočátku převážná většina z nich nově vzniklý československý stát odmítala, ale postupně některé politické strany začaly se státními orgány spolupracovat.

Z hlediska vývoje postoje německých politických stran k novému československému státu lze vymezit několik období:

Do první poloviny 20. let 20. století nedošlo k žádné spolupráci na vládní úrovni, německé politické strany se pouze snažily o uznání vlastních požadavků vůči státu. Za tímto účelem se sdružily do Německého parlamentního svazu, který byl vůči státu v opozici, avšak již počátkem dvacátých let se začal rozpadat.

Po volbách v roce 1925 se situace změnila, neboť strany s aktivistickou koncepcí (BdL a DCV) se staly členy první národnostně smíšené vlády (konkrétně viz bod 2.2.2. BdL a 2.2.3. DCV).

Dalším obdobím byl rok 1933, kdy byly negativistické strany DNSAP a DNP ohroženy úředním zákazem a jediným východiskem pro ně bylo vytvoření jednotné stranické národní fronty SHF v čele s Konradem Henleinem.

Posledním obdobím byl rok 1935, kdy před volbami vznikla SdP, aktivistické strany i přes svou změnu k tzv. novoaktivismu začaly ztrácet vliv.⁵⁴

⁵⁴ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 45-49

2.1 NEGATIVISTICKÉ POLITICKÉ STRANY

Negativistické politické strany jsou strany, které po celou dobu své existence usilovaly o odtržení pohraničí a jeho přičlenění k Německu, či Německému Rakousku. Svým způsobem se tedy zasazovaly o zánik nově vzniklé republiky. Podílely se sice na volbách, ale nebyly ochotny se konstruktivním způsobem podílet i na fungování státu. Na lokální a regionální úrovni se snažily o politický vliv.

2.1.1 DNP

Nejvýznamnější stranou Karlovarska byla DNP, Deutschböhmisches Nationalpartei (Německá nacionální strana), která tradičně navazovala na činnost rakousko-německých nacionálních stran. Po vyhlášení ČSR vzniklo několik nacionálních spolků bez politického vedení. V dubnu 1919 vznikla Deutschböhmisches Volkspartei, která byla nicméně po čtrnácti dnech zakázána československými úřady pro podporu separace Deutschböhmen. Ještě v témže měsíci vznikla DNP.⁵⁵

V září 1919 došlo ke sloučení DNP s podobnou stranou ze severní Moravy a Slezska, a to Deutschsoziale Volkspartei für Schlesien und Nordmähren (Německosociální národní strana pro Slezsko a severní Moravu) a dále se stranou z jižní Moravy Deutschnationale Partei aus Mittel und Südmähren (Německá národní strana ze střední a jižní Moravy) a následně i se stranou Deutschböhmisches Einheitspartei (Českoněmecká strana jednoty) a Deutschsoziale Partei (Německosociální strana). Formálně byla založena až dne 9. prosince 1919.⁵⁶

Tato ultranacionalistická strana vycházela z velkoněmectví, tj. např. požadavek na odstranění soukromokapitalistických monopolů, odmítala začlenění etnických Němců do nové Československé republiky a požadovala pro německou menšinu právo na národnostní sebeurčení pro Němce žijící na jejím území.⁵⁷

⁵⁵ MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. s. 872-873

⁵⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. s. 92

⁵⁷ MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. s. 874

DNP měla nejsilnější základnu v Karlových Varech. Po roce 1918 DNP převzala vůdčí pozici v městském zastupitelstvu a Karlovy Vary se staly hlavním centrem této strany. Jako první starosta této strany byl zvolen dne 14. února 1919 knihkupec Hermann Jakob, který ve své funkci vydržel až do zániku DNP v roce 1933.

Komunální volby v letech 1919, 1923, 1928 a 1932 ovládla DNP. V roce 1933 si poslanci DNP chtěli uchovat své mandáty i po zániku své strany, což jim vláda neschválila a dne 21. prosince 1933 byly jejich mandáty rozděleny tzv. měšťanským stranám – DAWG, DCV a DGP – viz tabulka v příloze č. 27.⁵⁸

2.1.2 DNSAP

DNSAP, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálněsocialistická dělnická strana) navazovala na činnost DAP, Deutsche Arbeiter Partei (Německé dělnické strany), která vznikla v roce 1904. Svůj název dostala na sjezdu ve Vídni v květnu 1918. Stejně jako sociální demokraté se nacionální socialisté podíleli dne 4. března 1919 na demonstracích v československém pohraničí. DNSAP se ustavila na sjezdu v Duchcově v listopadu 1919.

Program DNSAP vycházel z programu Deutsche Arbeiterpartei a byl zaměřen proti marxismu, liberalismu i kapitalismu. V národnostních otázkách se zde objevovaly velkoněmecké myšlenky, tendence na odtržení a připojení k Německu a obhajoba antisemitismu. Strana směřovala ke spolkově pojatému státu na základě úplně územní autonomie.

Při snaze DNSAP získat pro svou stranu orientované dělníky, musela strana použít odborové organizace, tzv. nacionálněsocialistické odbory jako byl odborový svaz německých dělníků, který měl poměrně rozsáhlý vliv. Podle jejich předsedy Rudolfa Kaspera dosahovaly počtu 100 000 členů. Kromě těchto odborů měla strana také rozvinuté zájmové organizace, kterými se zaměřovala na studenty. Nejvýznamnější z nich byly Německý nacionálně socialistický studentský svaz, Nacionálně socialistický svaz mládeže a polovojenský Národní sport (Volkssport), který svými pravidly a strukturou odpovídal

⁵⁸ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

říšskoněmecké organizaci SA. V těchto organizacích se scházeli nejradikálnější mladí přívrženci, kteří se hrdě hlásili k národnímu socialismu a ke spolupráci s NSDAP.

V čele strany stáli Hans Knirsch (1877–1933), Hans Krebs, Adam Fahrner (1879–1945) a Josef Patzel (1876–1927). V polovině 20. let 20. století začala ve straně generační obměna a mladá krev získala rozhodující podíl na moci. V této době ještě strana nepodléhala principům NSDAP. Ten se prosadil až na přelomu 20. a 30. let 20. století pod vlivem sílícího říšského národního socialismu.⁵⁹

Jelikož DNSAP nebyla jediná strana, která se soustředila na dělnictvo, musela o své příznivce bojovat s německou sociální demokracií. Ve volbách v roce 1920 kandidovala společně s německými nacionály a DNSAP získala pouze 5 poslanců a 2 senátory. Ve volbách v roce 1925 a 1929 již vystupovala strana samostatně a v roce 1925 získala 7 poslanců a 3 senátory a v roce 1929 pak získala 8 poslanců a 4 senátory.⁶⁰

Aktivita strany vzrostla v roce 1930 po vítězství Hitlerovi nacistické strany v Německu. V říjnu 1930 se konal sjezd ve Frývaldově, kde strana požadovala zřízení samostatných autonomních oblastí v rámci státu. V průběhu 30. let 20. století získala podporu mladé generace, která byla zklamaná sociálními důsledky hospodářské krize. V roce 1932 se představitelé DNSAP významně podíleli na hornické stávce na Mostecku.

V souvislosti s procesem s Volkssportem v únoru 1933 parlament zrušil imunitu pro 4 poslance DNSAP, aby mohli být v tomto procesu stíháni. Poté se představitelé strany pokoušeli vyjednávat s dalšími občanskými stranami o vytvoření Sudetoněmecké národní strany. V srpnu 1933 byl zavražděn německý antifašistický emigrant Theodor Lessing. V souvislosti s atentátem na Lessinga padlo podezření na členy DNSAP. Následkem toho se strana sama rozpustila v září 1933 a oficiální zákaz činnosti byl vydán vládou v říjnu 1933. Převážná část členské základny přešla po rozpuštění strany do SHF.⁶¹

⁵⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. s. 869-871

⁶⁰ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 60-61

⁶¹ MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. s. 871-872

V komunálních volbách v letech 1919, 1923, 1928 a 1932 v Karlových Varech skončila DNSAP na třetím místě za DNP a DSAP – viz tabulka v příloze č. 27.⁶²

2.1.3 DAWG

DAWG (Deutsche Arbeits-und Wahlgemeinschaft, Německé pracovní a volební společenství) vzniklo v roce 1928 ze dvou odštěpeneckých skupin, a to ze skupiny Alfreda Rosche a Gustava Peterse z DNP, která nesouhlasila s přetrvávající negativismem své strany, a z DDFP, kterou tam převedl její předseda Bruno Kafka, i když tato strana si zachovala organizační samostatnost. DAWG vystupovalo proti roztříštěnosti sudetoněmecké politické scény a podporovalo sjednocení všech německých občanských stran. Tyto snahy však nenašly velkou odezvu a nejbližšími spojenci DAWG zůstali na přelomu 20. a 30. let především němečtí agráři. Ve svém programu požadovalo DAWG vyrovnání všech národností v československém státě a stavěla se tak za požadavek autonomie. DAWG obhajovalo německé národní a ekonomickosociální zájmy, zejména průmyslníků a vyšších středních vrstev.

DAWG uspělo již v zemských volbách v prosinci 1928. V roce 1929 kandidovalo společně s BdL a Karpatendeutsche Partei v tzv. Deutsche Wahlgemeinschaft (v Německém volebním společenství). Ve volbách získala 4 poslanecké mandáty. Ve 30. letech lavírovala jak mezi aktivistickou, tak opoziční taktikou. Kritizovala německé agráři za jejich nedostatečnou pozornost vůči potřebám německého průmyslu. Výsledkem byla distance DAWG od vládní politiky již v počátečním období hospodářské krize, kterou zdůvodnilo nezájmem vlády o středostavovskou politiku. Po převzetí moci nacisty v Německu se ale politika DAWG nacionalizovala a došlo ke sblížení politických postojů s DNSAP a později s SHF. Z DAWG na podzim 1933 odešla skupina DDFP, která měla k této politice výhrady. Na sjezdu DAWG v květnu 1934 přijal Alfred Rosche nabídku ke spolupráci s Konradem Henleinem. Před parlamentními volbami v roce 1935 DAWG splynulo s SdP. Alfréd Rosche se stal předním činitelem SdP v ekonomické problematice.⁶³

⁶² MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*, s. 206-207

⁶³ ŠEBEK, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918-1938*. In: MAREK, Pavel. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. s. 277

V komunálních volbách v roce 1932 v Karlových Varech získalo DAWG 4 mandáty. Další mandát ji byl přidělen po zrušení DNP v roce 1933 – viz tabulka v příloze č. 27.⁶⁴

2.1.4 SDP

Dne 1. října 1933 vydal Konrad Henlein výzvu všem stranám a stavům ke sjednocení veškerého sudetského obyvatelstva, což dalo za vznik SHF, Sudetendeutsche Heimatfront. V čele lidového hnutí SHF stanul Konrad Henlein (1898–1945) a jediným cílem SHF se stalo sjednocení všech sudetských Němců.

Vedení SHF nechtělo mít stejný osud jako DNSAP a DNP, a proto se muselo vyvarovat jakémukoliv, byť jen malému náznaku propagování netolerantního nacionalismu. Doufali, že jejich umírněný program je zachrání před zákonem, a tudíž i před zákazem jejich strany. To však znamenalo, že kromě opuštění nacionalismu museli odstoupit i od rétoriky, která byla namířena proti aktivistickým německým stranám.

Vnitropolitické problémy strany začaly v říjnu roku 1933, kdy se po zániku DNSAP do strany začali přidávat bývalí členové DNSAP a DNP, kteří byli nacionálně socialisticky zaměřeni. Tento vnitřní konflikt se začal v dalších měsících více a více projevovat.

Díky tomuto konfliktu se SHF rozdělila na dva tábory. Radikálové se snažili orientovat na říšskoněmecký nacionální socialismus a prahli po připojení ke Třetí říši, avšak vedení strany bylo spíše konzervativní skupinou, které mělo jiný názor, a to přidat se k rakouskému systému. Vedení strany můžeme označit za intelektuály, kteří však nebyli v politice zkušení. Radikální část byla, co se vzdělání týče, na menší úrovni, tu však vyrovnali svými politickými zkušenostmi.⁶⁵

Postoj československých stran k SHF byl dvojí. Jedna část ji považovala jen jako loutku nacionálního socialismu, kdežto druhá strana doufala, že se SHF stane spojencem proti bolševismu. Vyvrcholení tohoto dvojího přístupu se ukázalo v roce 1933, kdy byl Walter Brand a další členové zatčeni, ale Konrad Henlein zůstal na svobodě a SHF nebyla zakázána. Kvůli neschopnosti a nedůrazu českých politiků byli nakonec všichni členové

⁶⁴ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

⁶⁵ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 64-65

posléze propuštění.

První šance ukázat celoroční práci měla SHF v říjnu roku 1934 na sjezdu v České Lípě. Ministerstvo vnitra nepřekypovalo nadšením ze sjezdu SHF, a dokonce u vůdce české agrární strany Rudolfa Berana se musel přimluvit i poslanec BdL Wolfgang Zierhut. Konrad Henlein musel ve vládních listech zveřejnit svou loajalitu k Československu, což také udělal a sjezd v České Lípě se nakonec uskutečnil.

Na tomto sjezdu Konrad Henlein prohlásil, že chce vytvořit národní společenství, které má překonat sociální rozdíly mezi příslušníky národa a dále si klade za cíl spolupráci Čechů a Němců. Dále uvedl, že SHF rozhodně není fašistická strana nebo nacionálně socialistické hnutí, ale hnutí, které usiluje o spojení Německa a jeho uplatnění státně konzervativního prvku při zachování jeho přirozených práv. Co se vnitřní politiky týče, požadovali rozšíření samosprávy a rovnoprávné rozdělení míst ve státní správě (armáda, justice). Největší ironií českolipského sjezdu SHF, který volal po spolupráci Čechů a Němců je, že celý sjezd byl dílem bývalých nacionálně socialistických funkcionářů placených říšskými markami.

Význam tohoto sjezdu byl důležitý z několika pohledů. Za prvé zapůsobil na českou politickou scénu a vzbudil ohlas i v Německu. Za druhé došlo k rozkolu v samotné straně mezi vedením a radikály. Vedení si ponechalo své funkce, ale vůdci radikálního křídla se dožadovali většího podílu na vedení strany. Konrad Henlein si byl dobře vědom, že před volbami musí strana navenek působit jako jednotný celek. Navíc vedení strany se pomalu a jistě začalo ocitát v izolaci a bylo pro ně těžší a těžší prosazovat své ideologické i politické cíle i z důvodu měnící se zahraničněpolitické situace.⁶⁶

Rok 1935 se nesl v duchu parlamentních voleb, a tedy se první část tohoto roku pochopitelně vyplnila předvolební kampaní. SHF dala na radu agrárníků a změnila název na SdP, Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana). Tato nově vzniklá strana nepodcenila přípravu na volby. Již na počátku roku 1935 se do vedení SdP dostávají otevření nacisté z bývalé DNSAP, kteří mají přímě napojení na nacistické kruhy v Německu. SdP tedy kromě toho, že měla peníze od sudetských podnikatelů, byla strana také dotována přímo

⁶⁶ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 66-67

ze třetí říše. Mohla si tedy dovolit velkorysou předvolební agitaci. Politickým cílem SdP v předvolební kampani bylo rozbít německé demokratické strany, které se podílely na vládě v republice. Podle Henleinova programu měla být SdP jediným politickým reprezentantem německé menšiny v Československu. Jako první se pod nápoem Henleinovy politiky rozpadala německá agrární strana a celé její organizace přestupovaly do SdP. Dalšímu rozkladnému procesu byla vystavena i německá křesťansko-sociální a německá sociálně demokratická strana.⁶⁷

Není tajemstvím, že na začátku roku visela ve vzduchu možnost, že by SHF mohla být zakázána. Pro její zákaz hlasovali národní socialisté, lidovci a čeští i němečtí demokraté. Ti se však nebyli schopni dohodnout a přesunuli tento problém na prezidenta T. G. Masaryka. Ten však stranu nezakázal.⁶⁸

Volby v roce 1935 pro SdP znamenaly naprostý úspěch. Politický vliv klasických německých stran poklesl. Německá agrární strana ztratila plných 60 % hlasů, křesťanští sociálové a sociální demokraté kolem 45 %. Nejsilnější stranou se stala SdP. SdP se zároveň stala mluvčím 66 % německé menšiny v Československu. Po volbách dokonce začíná SdP s vydáváním vlastních tiskovin, konkrétně deník Die Zeit a měsíčník Volk und Führung.⁶⁹

Volby ukázaly, že SdP je nejsilnější stranou v československé politice. Jejich popularita rostla i díky stále se zvětšující nespokojenosti s činností ostatních německých stran, které podle německého obyvatelstva nehájily dostatečně jejich zájmy. V důsledku výsledku voleb se začali objevovat tzv. novoaktivisté, kteří prosazovali aktivnější obhajobu německých požadavků ve všech aspektech života.

Vedení SdP doufalo, že po úspěchu ve volbách bude zapojeno do vnitropolitického dění v Československu, a že bude jejich strana začleněna do tvořící se vlády. To by znamenalo, že by SdP měla možnost ovlivňovat zahraniční i domácí politiku. Přece jen se strana stala nejsilnějším politickým subjektem vůbec, a navíc dosavadní aktivistické strany ve volbách naprosto propadly.

⁶⁷ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*. s. 195-196

⁶⁸ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 68

⁶⁹ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*. s. 197

V červnu 1935 vystoupil Karl Hermann Frank (1898–1946) v poslanecké sněmovně se svým projevem, kde vyzýval ke sjednocení všech Němců, ale byl velmi opatrný vůči Československé republice. Tato výzva byla snahou o přenesení německé otázky na mezinárodní pole.⁷⁰

Československo mělo však vlastní strategii. Vnitropolitická izolace a další opatření prohlubovala v SdP osobní i politické rozpory. Tyto spory vyvrcholily v červenci roku 1936. Co se týče vnitropolitické situace, se straně nedařila prosazovat její politika, byla systematicky omezována a hrozil i zákaz strany jako takové.⁷¹

K ukončení problému SdP došlo 24. července 1936, kdy Walter Brand (1907-1980) ukončil své působení ve straně. Konrad Henlein jeho rezignaci přijal a stal se jediným vůdcem SdP, které sice hrozil zánik, ale opět se stmelila, a to na nacistickém základě, a začala se orientovat na Třetí říši. To znamenalo reorganizaci ve vedení strany. Do jejího čela se nově postavil Konrad Henlein, Karl Hermann Frank, Wilhelm Sebekowsky a Ernst Kundt. Strana se označila za jediný politický celek, který hájí sudetoněmecké zájmy a hodlala si podmanit ostatní německé strany. Aktivistické strany se zpočátku bránily tlaku SdP, ale nakonec se podvolily. Jediná strana, která se nepodvolila, byla DSAP.⁷²

Reakce československé vlády byla dosti váhavá. Neurčité sliby ze začátku roku 1937, kdy československá vláda slíbila přijetí novoaktivistických vůdců premiérem Milanem Hodžou a vrtkavá situace vládní koalice nepřinesly vyřešení této složité situace.

Navíc politický tlak ze Třetí říše v průběhu roku 1936 a 1937 posiloval moc SdP. Koncem roku 1936 a počátkem roku 1937 Konrad Henlein zahájil širokou politicko-propagační kampaň, jeho strana žádala:

1. Teritoriální autonomii pro sudetské Němce.
2. Uznání německé menšiny za druhý státní národ v republice.
3. Právo, aby se sudetští Němci mohli volně hlásit „k stamilionovému německému národu a pokládat se za jeho součást“.

⁷⁰ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 68-69

⁷¹ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*. s. 210

⁷² TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 70

Vypsání nových voleb, z nichž by vzešla nová vnitropolitická kombinace.⁷³

Síla strany se projevila začátkem roku 1937, kdy premiér Milan Hodža přišel s pokusem o domluvu s Němci na základě Únorové dohody. Tu však Konrad Henlein odmítl a na Německém dnu v Ústí nad Labem řekl, že jedním z minimálních požadavků je teritoriální autonomie území obydleného německým obyvatelstvem.

Taktiku vyrovnání se s Němci tudíž nejsilnější sudetoněmecký hráč již na začátku odsoudil k neúspěchu. Důvod odmítnutí československo-německého vyrovnání byl jasný. SdP chtěla ukázat nemožnost dohody mezi těmito dvěma subjekty. Karl Hermann Frank dokonce prohlásil, že úspěch může přinést jen německá intervence. Někteří dokonce chtěli, aby byl Konrad Henlein nahrazen někým, kdo nebude tak bojácný a kdo se zasadí o ještě důraznější politiku proti vládě. Před tímto odstraněním varoval liberecký konzul, neboť podle něj by toto odstranění mohlo mít vážné následky.

V říjnu roku 1937 henleinovci zesílili tlak na československý stát. Signálem byl krajský sjezd SdP, zahájený dne 17. října 1937 v Teplicích. Konrad Henlein žádal zásadní změnu vnitřní a zahraniční politiky Československa. Skupina nacistických poslanců v čele s Karlem Hermannem Frankem uspořádala v Teplicích na náměstí protivládní demonstraci, při níž došlo ke srážkám s policií. Na poradě vedoucích představitelů SdP v noci ze 17. října na 18. října 1937 Konrad Henlein oznámil „hodina osvobození sudetských Němců se přiblížila“ a že Německo zasáhne na jejich ochranu.⁷⁴

V listopadu 1937 Konrad Henlein předal tajnou zprávu tajemníkovi Hansi Heinrichu Lammersovi. V této zprávě tvrdil, že vývoj v Československu směřuje k odebrání moci sudetských Němců a k jejich zničení. Dále také řekl, že soužití Čechů a Němců v jednom státě je prakticky nemožné, řešení tohoto problému je možné pouze za pomoci Třetí říše. SdP se obávala o osud německé menšiny, které podle nich hrozilo odnárodnění nebo úplné zničení ze strany Československa. Toho mělo Československo dosáhnout tím, že podkopávalo hospodářskou i sociální základnu pohraničí. Justice, podle Konrada Henleina, byla nástroj protiněmecké likvidační politiky a plnila rozkazy československé vlády a generálního štábu. V první části své zprávy došel Konrad Henlein k tomu, že politika

⁷³ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*. s. 212

⁷⁴ Tamtéž s. 225-226

v Československu vytváří kampaň proti Třetí říši a národnímu socialismu. Dle něj tato situace došla do stádia, kdy prostý Čech nevěří na dorozumění mezi Čechem a Němcem. Češi se rozhodli vidět v každém sudetském Němci představitele národního socialismu a vykonavatele německé zahraniční politiky.

V tomtéž dopise vůdce SdP kritizoval prezidenta Beneše, který se rozhodl pro úplné zničení Němců v pohraničí. Z těchto důvodů se obrátil na Třetí říši, a sdělil, že je nutné prozkoumat politiku Československa. Henlein také ujistil Adolfa Hitlera, že jeho strana musí své sympatie k národnímu socialismu skrývat, protože jako strana v československé politice musí být ve svých projevech písemných i ústních demokratická, aby nedala šanci Československu k perzekuci. Díky těmto krokům by mohlo vypadat, že je strana rozpolcená či nespolehlivá, ale to Konrad Henlein ve svém dopise vyvracel a sliboval věrnost národnímu socialismu. Na konci své zprávy tvrdil, že sudetoněmecký problém nabírá na síle a že je nutná porada s Berlínem o pokračování politiky SdP. Díky této zprávě můžeme konstatovat, že od listopadu 1937 došlo k propojení SdP s nacistickým Německem. Vyjádření loajality k Německu dokázalo, že SdP má jediného vůdce, a to Konrada Henleina, z něhož se stal národní socialista a že SdP se stává stranou, která se dá považovat za prodlouženou ruku NSDAP v Československu.

O měsíc později Konrad Henlein zavítal do Berlína na otevření sudetoněmecké výstavy v Berlíně, kde prohlásil, že německá menšina v Československu je nedílnou součástí duchovního společenství všech Němců. Celá tato událost jen dokázala, že SdP je namířena proti existenci Československa a nebude vykonávat žádnou činnost bez vědomí Berlína.

Začátek roku 1938 ukázal, že naděje aktivistických stran na zlepšení se nenaplní. Němci nadále požadovali zvýšení počtu Němců na ministerstvech, správu německých škol Němci a reformy v jazykové oblasti. Navíc Edvard Beneš odmítl v rozhovoru s německým velvyslancem Ernstem Eisenlohrem většinu požadavků SdP týkajících se hlavně územní autonomie.

Další zhoršení vztahů mezi Čechy a Němci přinesl 20. únor 1938. Adolf Hitler ve svém projevu zaútočil na Československo a Rakousko a řekl, že *„je trvale nesnesitelné dívat se na příslušníky svého národa, jimž jest pro jejich sympatie nebo pro jejich spojitost s mateřským národem, s jeho osudem a s jeho světovým názorem činěno nejméně vážnější*

příkoří". Proslov Adolfa Hitlera vyvolal v Československu obavy a byl vnímán jako první pokus o ovlivňování vnitřních poměrů. Hitler se ve svém projevu odvolává na SdP a ta začala požadovat autonomii na stránkách zahraničních tisků.

Dne 13. března 1938 přišel velice důležitý zahraničněpolitický akt, anšlus Rakouska. Pro Československo to znamenalo, že je v obklíčení Německa. Myšlenka spojení všech Němců, i těch československých, se najednou zdála velice reálná. Dne 17. března 1938 vyzval Konrad Henlein všechny členy německých aktivistických stran k tomu, aby vstoupili do SdP. Počet členů SdP skutečně výrazně stoupl.

Dne 28. března 1938 se sešel Konrad Henlein, Karl Hermann Frank a Adolf Hitler na jednání, kde byli přítomni i ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop a Rudolf Hess. Hitler zde určil taktiku pro Konrada Henleina a SdP. Ta měla při jednání s československou vládou klást takové požadavky, které nebude moct vláda přijmout.

Ve dnech 23. – 24. dubna 1938 probíhal sjezd SdP v Karlových Varech, kde byly usneseny tzv. Karlovarské požadavky. SdP v nich požadovala plnou rovnoprávnost Němců s Čechy, uznání německé národní skupiny za právnickou osobu, plnou národní samosprávu německého území, úplnou svobodu „německého světového názoru“ atd. Tyto požadavky byly považovány za stanoviska SdP pro jednání s vládou a byly jednoznačně mířeny proti integritě Československa a vybočovaly z Ústavy státu. Vznik německé samosprávy a propagování nacistických myšlenek by znamenaly konec jednotného demokratického státu.

SdP potvrdila Henleinova slova a podřídila svou politiku Třetí říši. Strana, která byla od svého vzniku tajně podporována finančně i ideově nacistickým Německem, se nyní veřejně stává nástrojem německé zahraniční politiky. Po tomto takřka půlročním nátlaku různými požadavky a podobně přišlo vyvrcholení v podobě Mnichovské konference, která rozhodne o odtržení pohraničí od Československa a připojení k nacistickému Německu.⁷⁵

Převod SdP do NSDAP probíhal od 5. listopadu do 11. prosince 1938. Členská základna SdP nepřešla hromadně do NSDAP, ale členové SdP vstupovali individuálně

⁷⁵ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?* s. 70-75

po důkladných prověrkách. V rámci okresu Karlovy Vary vzniklo 81 skupiny NSDAP. Jen v samotných Varech jich bylo 16.⁷⁶

⁷⁶ ŘEHÁČEK, Karel. *NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří představitelé v letech 1938-1945*. s. 173-179

2.2 AKTIVISTICKÉ POLITICKÉ STRANY

Aktivistické politické strany jsou strany, které spolupracovaly s československými stranami, jejich vztah k nové Československé republice byl neutrální nebo dokonce kladný. Samozřejmě si od svého postoje k nové Československé republice slibovaly zlepšení pozice pro Němce v politice, hospodářství a ve společnosti. Jednalo se o tzv. aktivistické politické strany.

2.2.1 DSAP

V říjnu 1918 stál v čele DSAP, Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice) Josef Seliger (1870-1920), který patřil mezi nejvýznamnější představitele pokusu o vytvoření německých provincií. Strana byla oficiálně vytvořena na sjezdu v Teplicích ve dnech 30. srpna 1919 až 3. září 1919.

Její programem bylo zavedení personální a teritoriální autonomie. Po roce 1919 došlo k posunu od požadavku neomezeného práva na sebeurčení ve smyslu připojení k Deutschösterreich k požadavku autonomie pro Němce uvnitř Československa. Neznamenalo to, že by rezignovala na právo sebeurčení, jen se rozhodla jej prosazovat na půdě československého parlamentu.

DSAP patřila k nejlépe organizovaným stranám v Evropě. Největší úspěch v celé historii strany byl zaznamenán v parlamentních volbách v roce 1920, kdy získala první místo mezi německými stranami (strana získala 131 823 hlasů) a měla dokonce možnost vzniku vládní koalice. Tato možnost ztroskotala na nepřijatelných požadavcích DSAP v oblasti revize československé zahraniční politiky a na vnitrostranických rozporech, kdy se Kreibichovo levicové křídlo vyslovilo proti účasti ve vládě.

Přes úspěch ve volbách roku 1920 se v DSAP začaly prohlubovat ideově politické pozice, které byly ovlivněny mezinárodním děním v dělnickém hnutí. DSAP se uvnitř strany názorově dělilo na pravici a levici.

Ve dnech 3. až 5. října 1920 se konal v Karlových Varech celorepublikový sjezd DSAP. Hlavními řečníky sjezdu byl Josef Seliger za umírněnější pravicové křídlo a Karel Kreibich (1883–1966) z vedení liberecké krajské organizace za radikálnější levicové křídlo. Sporem

mezi umírněnějším a radikálnějším křídlem byla rozdílnost názoru spočívající v tom, jakým způsobem uchopit moc ve státě. Josef Seliger žádal odsouhlasení dosavadní koncepce předsednictva strany, že dělnická třída uchopí moc pouze parlamentní cestou. Karel Kreibich této koncepci samozřejmě oponoval. Převzetí státní moci prosazoval revoluční cestou po vzoru ruské revoluce. Po bouřlivých diskusích skončil sjezd dočasným kompromisem. Při závěrečném hlasování přijal sjezd návrh umírněnějšího představenstva a přehlasoval levici tehdy v poměru 295:144 hlasů.

Dne 18. října 1920 zemřel Josef Seliger a na jeho místo nastoupil Ludwig Czech (1870–1942), který byl předsedou po celé meziválečné období. Po náhlé smrti Seligera, o několik týdnů později, došlo k definitivnímu oddělení komunistického Kreibichova proudu. Rozštěpení strany a vznik KSČ znamenalo ztrátu více než poloviny členské základny (60 000 lidí) a téměř čtvrtiny místních stranických organizací. Ke komunistům však přešli pouze tři poslanci.

V letech 1921–1923 se DSAP věnovala především obnově členské základny. Náborová kampaň zahájena v roce 1924 se ovšem projevila až v druhé polovině 20. let, kdy se počet členů DSAP začal opět postupně navyšovat. Členská základna pak činila od poloviny 20. let asi 80 000 lidí. A tento počet zůstal stabilní až do konce 30. let.

Volby v roce 1925 znamenaly pro DSAP propad. Na Karlovarsku ztratila téměř 50 000 hlasů oproti volbám v roce 1920. V celostátním měřítku ji předstihli němečtí agráři. Důvodem této prohry byl neúspěch v prosazování požadavků německých dělníků v pohraničích v letech 1921 až 1922, místo čehož se soustředila na propagandu protičeských požadavků.⁷⁷

V srpnu 1929 se konal sjezd v Karlových Varech, kde již jasně zazněla slova o ochotě podílet se na vládní spolupráci. Ve volbách v roce 1929 se ke straně vrátila část voličů a DSAP se opět stala nejsilnější německou politickou stranou v obou sněmovnách. Po složitých jednání DSAP vstoupila do vlády, Ludwig Czech se stal ministrem sociální péče. Stranu nicméně poškozovala vládní spoluzodpovědnost, narůstalo sociální napětí

⁷⁷ ŠEBEK, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918-1938*. In: MAREK, Pavel. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. s. 268

a v pohraničních oblastech se zvyšovala existenční nouze, proto DSAP v obecních volbách v roce 1931 ztratila mnoho hlasů. Ludwig Czech byl totiž spojován s nedostatečnou reakcí vlády na rostoucí sociální problémy německé menšiny.

Hospodářská krize a nástup nacistů k moci v roce 1933 představovaly změnu i pro DSAP, která se díky podpoře antifašistické opozice dostala do konfliktu nejprve německými nacionálními stranami a poté se SHF. Ve volbách v roce 1935 ztratila DSAP půlku svých hlasů. V roce 1936 se spolupodílela na vypracování koncepce novoaktivismu.

V roce 1938 byl do čela DSAP zvolen Wenzel Jaksch. Ludwig Czech z vlády odešel. DSAP jako jediná německá strana prosazovala až do konce principy československé demokracie, zatímco ostatní německé strany uznaly primát SDP.⁷⁸

V komunální volbách v letech 1919, 1923, 1928 a 1932 v Karlových Varech skončila DSAP na druhém místě za DNP. V roce 1933 si poslanci DSAP chtěli uchovat své mandáty i po zániku své strany, což jim vláda neschválila a dne 21. prosince 1933 byly jejich mandáty přiděleny DSAP – viz tabulka v příloze č. 27.⁷⁹

2.2.2 BDL

BdL, Bund der Landwirte, resp. Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes (Německý svaz zemědělců, plným názvem Německý svaz zemědělců a venkovských živností) byla nejsilnější občanskou stranou, která zastupovala zájmy německé menšiny v nově vzniklém československém státu. Navazovala na činnost DA, Deutsche Agrarpartei (Německé agrární strany) vzniklé již v roce 1905, avšak po rozpadu Rakouska – Uherska byla potřeba stranu opět vytvořit.

BdL byla založena v polovině listopadu 1918 v České Lípě. V čele strany působili Franz Křepek (1855–1936), Franz Spina (1868–1936) a Wolfgang Zierhut (1886–1946). Voliči BdL byli především maloročníci, podpora obyvatel měst byla minimální.⁸⁰

⁷⁸ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?* s. 50-52

⁷⁹ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

⁸⁰ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?* s. 56-57

Nejsilnější stranické organizace byly na Žatecku a Lounsku. Přestože strana měla na počátku dvacátých let ze všech německých stran nejvíce členů, nebyla na Karlovarsku tak výraznou stranou jako DNP a DNSAP, ale v prvních volbách získala strana téměř 250 000 hlasů a na Karlovarsku 52 140 hlasů. Brzy překonala negativní postoj k novému československému státu a spolupracovala s československými politickými zástupci.

Směr k aktivismu a vládní spolupráci strana zvolila v roce 1923 a stala se tak propagátorem německého aktivismu. Na podzim roku 1926, po druhých parlamentních volbách v roce 1925, se členem třetí vlády Antonína Švehly stal nový předseda Franz Spina jako ministr veřejných prací.

Po vzniku SHF navázala strana BdL s tímto hnutím kontakty. Cílem SHF však bylo s pomocí BdL odvrátit hrozbu úředního zákazu. BdL se jednání nebránila, doufala, že získá v nové organizaci rozhodující slovo a posílí vlastní postavení, ale již koncem roku 1934 došlo ke kritice politiky vůči SHF. Ve volbách v roce 1935 strana propadla, přesto se stal Franz Spina členem vlády jako ministr bez portfeje.

V reakci na volební neúspěch došlo ke změně ve vedení BdL, předsedou strany se stal v roce 1936 Gustav Hacker (1900–1979). Gustav Hacker byl představitelem tzv. novoaktivismu a zároveň se pokoušel najít cestu ke Konradu Henleinovi. V roce 1938 se Gustav Hacker pokusil o sjednocení BdL s SdP. Strana byla rozpuštěna a členská základna převedena do SdP.⁸¹

2.2.3 DCV

Dne 2. listopadu 1919 v Praze vznikla jako pokračovatelka rakouské Křesťanskosociální strany, která vznikla v roce 1893, v souvislosti s rozpadem Rakouska – Uherska a obecními volbami 1919 strana DCV, Deutsche Christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťanskosociální strana lidová). Předsedou se stal Karl Hilgenreiner (1867–1948). Dalším důležitým členem byl Robert Mayr-Harting (1874–1948).

Strana požadovala národní rovnoprávnost a autonomii, prosazovala stavovské uspořádání státu a věnovala se školské otázce. Voliči DCV byli převážně katolíci jak

⁸¹ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. s. 60-61

ve městech, tak i na vesnici. Nejsilnější organizace se nacházely v okolí Znojma a na Opavsku.

Ve straně se objevil názor nutné spolupráce s československým státem, což strana podmiňovala rovností všech občanů. V polovině 20. let 20. století se definitivně připojila k aktivismu. V letech 1926–1929 byla zastoupena ve vládě panské koalice, kde byl Robert Mayr-Harting ministrem spravedlnosti. V roce 1929 odešla DCV z vlády a začala se postupně radikalizovat. Důležitý podíl na tomto stavu měl Karl Hilgenreiner. Po vzniku SHF odmítla DCV spolupráci, ale později se pokusila navázat kontakt.

Rok 1935 přinesl DCV těžkou porážku v parlamentních volbách, který předznamenal boj o směřování strany, neboť se objevily hlasy požadující sloučení s SdP. V témže roce se stal předsedou hrabě Friedrich Stolberg (1877–1954).

V roce 1936 se do vlády široké koalice dostal Erwin Zajicek (1890–1976) jako ministr bez portfeje. Dne 23. března 1938 zastavila DCV činnost, vystoupila z vlády a její poslanci se připojili k SdP.⁸²

V komunální volbách v letech 1923, 1928 a 1932 v Karlových Varech získala DCV vždy 2 mandáty. Další mandát ji byl přidělen po zrušení DNP v roce 1933 – viz tabulka v příloze č. 27.⁸³

2.2.4 DGP

V listopadu 1919 byla ustanovena v Teplicích představiteli obchodníků a živnostníků, resp. středostavovská vrstva stranu DGP, Deutsche Gewerbeartei (Německá živnostenská strana). Strana nejprve podporovala vznik jednotné německé občanské strany, posléze spolupracovala s představiteli agrárního, liberálního a nacionálního tábora. Na Moravě se tato strana ustanovila v březnu 1919.

V srpnu 1920 se jak česká, tak i moravská část této strany spojily a na sjezdu v Liberci vytvořily celostátní vedení. V dalších 2 letech strana příliš veřejně nevystupovala a věnovala se budování vlastní organizační struktury, což souviselo se skutečností,

⁸² TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?* s. 53-56

⁸³ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

že nenavazovala na žádné předchůdce z dob Rakouska – Uherska. Svůj první sjezd tak měla až v roce 1923 v Praze.

Hlavními představiteli strany byli Alois Stenzl (1882–1942), který se stal předsedou celostátního výboru strany a Hans Tichl (1881–1955).

V polovině 20. let 20. století činila základna této strany 25 000 členů. Ve 30. letech 20. století však došlo ke značnému poklesu členské základny, který byl způsoben přechodem členů do SHF.

Po svém vzniku hledala strana možnost spolupráce. Nejprve uvažovala o spolupráci s Deutsche demokratische Freiheitspartei, ale nakonec se rozhodla pro spolupráci s Deutsche Nationalpartei. V tomto spojení se účastnila voleb v roce 1920.

V parlamentních volbách v roce 1925 kandidovala spolu s BdL, roce 1929 s DCV. V roce 1920 nezískala žádný poslanecký mandát, v roce 1925 získala 3 mandáty a v roce 1929 také 3 mandáty. Ve 30. letech 20. století její vliv postupně klesal, což se pochopitelně projevilo ve výsledcích obecných voleb v roce 1931.

V říjnu 1933 se Alois Stenzl účastnil jednání s Konradem Henleinem, jehož výsledkem bylo, že Henleinovo hnutí nebude agitovat mezi rolníky a živnostníky. V květnu 1934 Konrad Henlein nabídl DGB organizační spojení. Alois Stenzl toto odmítl, ale již v červnu 1934 se sjezd DGB vyslovil pro spolupráci s SHF. Po neúspěchu v parlamentních volbách v roce 1935 přestala DGB fakticky existovat, avšak formálně zanikla až v březnu 1938, kdy se sloučila s SdP.⁸⁴

V komunálních volbách v letech 1919, 1923, 1928 v Karlových Varech získala DGP vždy 2 mandáty – viz tabulka v příloze č. 27.⁸⁵

2.2.5 DDFP

DDFP (Deutschdemokratische Freiheitspartei, Německá demokratická svobodomyšlná strana) byla nejmenší německou stranou. Vznikla koncem září 1919 jako jistý druh následnické organizace strany Deutsche Fortschrittspartei, odkud také přešla značná část členské základny.

⁸⁴ MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. s. 875-877

⁸⁵ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

Strana zastávala progresivně liberální stanovisko, sice podporovala požadavek autonomie, ale současně nepředkládala žádné další národní požadavky a byla připravena ke spolupráci s československou vládou. Kritizovala československou zahraniční politiku, která podle názoru DDFP poškozovala hospodářské zájmy Němců. Stranickou elitu tvořili především vysokoškolsky vzdělaní lidé. K hlavním osobnostem patřil univerzitní profesor Brunno Kafka (bratranec spisovatele France Kafky) a profesor právnické fakulty Ludwig Spiegel.

Strana disponovala málo rozvinutou organizační sítí a nedokázala vybudovat moderní stranickou strukturu. Mezi její stoupence zvláště patřili pražští a brněnští Němci, kteří pocházeli z velké části z německožidovských kruhů. Z tohoto důvodu se DDFP dostávala do sporů s nacionálními stranami. Přes některé výhrady k politice československé vlády patřila DDFP během první poloviny 20. let k aktivistické linii německé politiky. Ve volbách v roce 1920 získala dva mandáty, ale v roce 1925 se již voleb nezúčastnila. V roce 1928 se stala součástí DAWG. Po převzetí moci nacisty v Německu v roce 1933 se DDFP odloučila, neboť nesouhlasila s počínající spoluprací s Konradem Henleinem. V březnu 1938 se na sjezdu DDFP prosadilo nacionálnější křídlo.⁸⁶

V komunální volbách v letech 1923 v Karlových Varech získala DDFP 2 mandáty a v komunálních volbách v roce 1928 3 mandáty – viz tabulka v příloze č. 27.⁸⁷

⁸⁶ ŠEBEK, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918-1938*. In: MAREK, Pavel. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. s. 278

⁸⁷ MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. s. 206-207

3 POLITICKÝ A KULTURNÍ ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

V roce 1918 žilo v pohraničí pouze 150 tisíc Čechů. Československá vláda měla tedy pochopitelné obavy z inklinace Němců k vlastnímu národu, proto byl již v roce 1918 zahájen proces počešťování německého pohraničí, který byl prováděn jednak formou migrace českého obyvatelstva, jednak na základě jazykového zákona ze dne 29. února 1920, kdy byli propouštěni němečtí zaměstnanci s nedostatečnou znalostí českého jazyka a jednak v neposlední řadě díky nostrifikačnímu zákonu ze dne 11. prosince 1919 došlo k přesunu společností sídlících ve Vídni do Československa a následná úprava poměru českých a německých zaměstnanců. Dalším krokem v počešťování probíhalo v obchodu, státní zakázky připadaly českým společnostem, které pak mohly nabírat další zaměstnance v rámci migrace českého obyvatelstva. V rámci počešťování školství byly zavírány německé školy a žáci museli přestoupit do škol českých.

Aby vláda snížila sílu německého obyvatelstva, přeložila německé úředníky do českých krajů, aby museli posílat děti do českých škol, a naopak do německých míst posílala české úředníky, aby mohla zřizovat české školy. Další způsobem, jak snížit sílu německého nacionalismu, byla také výstavba tzv. spolkových domů.

V roce 1925 byla provedena tzv. restrikce státního zřízeníctva, kdy například z poštovních zřízenců v Karlových Varech bylo propuštěno 72 osob, z toho bylo 72 Němců.⁸⁸

3.1 SPOLKY

Díky zakotvení občanských svobod v Ústavě v roce 1867 bylo možné zakládat spolky, což vedlo k rozvoji spolkového života. Ve většině krajů začaly vznikat spolky dobrovolných hasičů a válečných veteránů. Dále byly velmi rozšířené spolky pěvecké, tělovýchovné, čtenářské, divadelní a ostrostřelecké. Na venkově začaly vznikat spolky včelařské a zemědělské. Díky postupné industrializaci kraje se na Karlovarsku vytvořilo politické a odborné hnutí dělnictva.⁸⁹

⁸⁸ RÁDL Emanuel: *Válka Čechů s Němci*. s. 249-250

⁸⁹ BERANOVÁ VAICOVÁ Romana, BURACHOVIČ Stanislav, KLSÁK Jiří, BERAN Jiří a ŠEBESTA Pavel. *Dějiny Karlovarského kraje*. s. 107

3.1.1 OBRANNÉ JEDNOTY

Na Karlovarsku byly také zakládány obranné jednoty, které byly formovány pro zachování českého jazyka a kulturních tradic. Žádná z těchto jednot neměla v programu přímo počestování. Obranné jednoty vznikaly již v 80. letech 19. století na obranu českých zájmů proti rakouské germanizaci. Jejich úkolem bylo zakládání českých soukromých škol v místech, kde nemohla být založena škola státní.

Nejdůležitější jednotou byla Ústřední matice školská, která byla založena v roce 1880 jako protispolek proti podobnému německému spolku Schulverein. Již před válkou hlásala, že dítě má být vyučováno mateřským jazykem a přijímala do svých škol jen české děti. Po válce se změnila stanoviska tohoto spolku a účelem se stalo šíření vzdělání a znalosti spisovného českého jazyka. Program spolku již nebyl jen na obranu, nýbrž na dobývání pohraničních krajů.⁹⁰

Další důležitou jednotou byla Národní jednota severočeská, která byla založena v roce 1885 jako protipól německého svazu Bund der Deutschen. Hlavní úkolem bylo sledovat národnostní poměry. Dále se věnovala českým školám, pomáhala při hledání zaměstnání, podporovala české řemeslníky a živnostníky, pro veřejnost organizovala akce typu přednášek a besed. Členové tohoto spolku byli hlavně živnostníci, učitelé, státní zaměstnanci, vojáci a úředníci. Své pobočky měla v každém větším městě, ve kterém bydleli občané české národnosti. Na Karlovarsku byly tedy pobočky v Jáchymově, Nejdku⁹¹ a Karlových Varech.⁹²

3.1.2 TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL KARLOVY VARY

Již v roce 1908 usilovala česká menšina v Karlových Varech o založení sokolské jednoty, avšak v převážně německém prostředí se to nepodařilo. K založení sokolské jednoty došlo až dne 22. listopadu 1919 při ustavující valné hromadě, které se zúčastnilo 74 zakládajících členů. K nahlášení ustavení spolku Tělocvičné jednoty Sokol Karlovy Vary však došlo až 30. prosince 1919. Prvním starostou Tělocvičné jednoty Sokol Karlovy Vary byl br. MUDr. M. Mixa.

⁹⁰ RÁDL Emanuel: *Válka Čechů s Němci*. s. 158-188

⁹¹ Příloha č. 22 – Nejde, domek č. p. 809 v majetku Národní jednoty severočeské

⁹² BROUČEK, Stanislav et al. *Navzdory hranic: migrační procesy na česko-německém pomezí*. s. 186

Tělocvičná jednota Sokol Karlovy Vary byla poměrně malá, ale rychlé sílila a v roce 1920 měla cca 120 členů, v roce 1935 již 302 členů. Od roku 1920 se pravidelně cvičilo ve školních tělocvičnách. Vlastní sokolovnu jednota nikdy neměla a od svého založení musela čelit potížím a překážkám plynoucím z nepřátelského chování německého obyvatelstva. Přesto se sokolská jednota stala vedoucím činitelem v české menšině, nejen karlovarské, a to jak v životě kulturním, tak společenském. Některé akce byly také uspořádány ve dvoraně Slovanské besedy. Jednota pořádala v Karlových Varech pravidelně tělocvičné akademie, divadelní představení, šibřinky, sokolské plesy, přednášky a oslavy. Velkou pozornost věnovala mládeži, pro kterou se konaly samostatné sportovní i zábavné akce. Pravidelně byly pořádány oslavy výročí 28. října, výročí upálení Mistra Jana Husa dne 6. července a také oslavy narozenin T. G. Masaryka a Edvarda Beneše.

Jednota v Karlových Varech byla první sokolskou jednotou na území nynějšího Karlovarského kraje. Spolupracovala proto při vzniku dalších sokolských jednot v pohraničí západních Čech. Tělocvičná jednota Sokol Karlovy Vary byla v letech 1919-1938 vedoucí silou v celém VI. okrsku Sokolské župy Plzeňské. Jak již bylo zmíněno výše, dne 13. června 1937 se konal sokolský okrskový slet v Karlových Varech za účasti členů všech 11 sokolských jednot, které patřily do okrsku, a samozřejmě i hostů z Plzeňské župy a ze sousedních sokolských jednot. Poslední akcí karlovarského Sokola před německou okupací byl 28. května 1938 tělocvičný večer v Lázních III s přehlídkou sletových skladeb budoucího X. všesokolského sletu v Praze.

Po záboru pohraničí německým vojskem nezbylo členům Sokola nic jiného než opustit Karlovy Vary a zachránit se ve vnitrozemí, kde vstupovali do jiných jednot.⁹³

3.1.1 SLOVANSKÁ BESEDA

V roce 1881 vznikl v Karlových Varech český vlastenecký spolek Slovanská beseda. Místo, kde se setkávala místní česká menšina, kde nacházeli útočiště čeští lázeňští hosté. Místo, kde zněly české koncerty, akademie a vznikala první česká knihovna a zároveň místo, které bylo od počátku terčem útoků ze strany většinového německého obyvatelstva.⁹⁴

⁹³ BAUMGÄRTL Vlastimil, MENDEL, Michal. *Historie Sokola v Karlových Varech od založení jednoty v roce 1919 do roku 2019*. s. 7-15

⁹⁴ BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKÉ Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku*. 2. díl Karlovarsko. s. 9

Prvním starostou spolku se stal MUDr. Emanuel Engel, lékař, mladočeský politik a poslanec. Dne 13. března 1904 byl otevřen český spolkový dům Beseda. Dne 26. října 1907 zemřel MUDr. Emanuel Engel. Po jeho smrti převzal místo starosty MUDr. Vincenc Janatka, který se zasadil například o zřízení české školy v Nejdku. Dalším z představitelů Slovanské besedy byl i profesor karlovarského gymnázia Ladislav Kneisl, který také podporoval české menšinové školy na Karlovarsku.

Spolek Slovanská beseda působil až do mnichovské dohody roku 1938, poté museli Češi Karlovarsko opustit. Po konci druhé světové válce už spolek svou činnost neobnovil.⁹⁵

⁹⁵ BEŠŤÁKOVÁ Kamila, GARGULA Milan. *Carlsbad Karlovy Vary... místa známá i neznámá*. s. 77

3.2 ŠKOLSTVÍ

3.2.1 STÁTNI MATEŘSKÁ A OBECNÁ ŠKOLA VE STARÉ ROLI

Dne 7. února 1926 byl ve Staré Roli založen místní odbor Národní jednoty severočeské za účasti 26 Čechů. Výsledky práce tohoto odboru byly vidět již v roce 1928, kdy byla zřízena státní mateřská škola a zajištěno povolení obecné školy. Státní mateřská škola byla sice již v roce 1929 uzavřena, ale následovně otevřena v roce 1935. Dne 1. září 1935 byla otevřena státní obecná škola v domě č. p. 213 ve Staré Roli, která spadala pod správu obecní školy ve Dvorech. Byla zřízena na základě výnosu Ministerstva školství a národní osvěty č. j. 58415/35-7/3 ze dne 21. května 1935. Do první třídy obecné školy nastoupilo 21 žáků. Díky podpoře Národní jednoty severočeské byly pro děti zajištěny učebnice a učební pomůcky.⁹⁶ Dne 29. září 1935 se konala slavnost otevření školy. Výzdoby školy se účastnili i zástupci odboru Národní jednoty severočeské. Úvodní proslov přednesl inspektor státních škol, Ludvík Teyerle, po něm vystoupili také PhDr. Michal Hynais, ředitel českého gymnázia v Karlových Varech, za okrsek Národní jednoty severočeské Karlovy Vary a profesor českého gymnázia Ladislav Kleisl za Slovanskou besedu.^{97 98 99}

3.2.2 STÁTNI OBECNÁ ŠKOLA VE DVORECH

Roku 1929 byl ve Dvorech založen za vedení ředitele gymnázia PhDr. Michala Hynaise a poštmistra ve Dvorech pana Rybáře místní odbor Národní jednoty severočeské. Téhož roku byla zřízena přípisem č. j. 132913/29-I jednotřídní česká škola ve Dvorech. Avšak teprve po pěti letech, dne 1. února 1934, byla tato škola otevřena. Důvodem pro pozdní otevření školy ve Dvorech byla jednak skutečnost, že v blízkých Rybářích byla také česká škola a plánovalo se její rozšíření a jednak skutečnost, že byla potřeba získat prostory, ve kterých by škola fungovala. Škola byla nakonec umístěna v pronajatých prostorách v prvním patře budovy č. p. 134. Do školy bylo přihlášeno 29 dětí, a to z Dvorů a přilehlých obcí Jenišov, Počerny a Tašovice. Oslava otevření školy se konala 11. února 1934.

⁹⁶ Příloha č. 23 – Karlovy Vary, mateřská škola Stará Role

⁹⁷ Příloha č. 24 – Karlovy Vary, třída mateřské školy Stará Role

⁹⁸ Příloha č. 25 – Karlovy Vary, třída obecné školy Stará Role

⁹⁹ Státní okresní archiv Karlovy Vary, č. fondu: 1248, OŠ s ČJ Stará Role, Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Stará Role u Karlových Varů, 1935-1938. Dostupné také online z URL: <http://www.portafontium.eu/iipimage/30360709/soap-kv_01248_skola-stara-role-1935-1938_0100?x=419&y=327&w=646&h=217> [cit. dne 2020-07-25] s. 1-10.

Slavnostním proslovem ji zahájil první správce školy pan Masojídek. Divadlo obstaral loutkařský odbor Sokola v Karlových Varech. Od září roku 1934 byla otevřena II. postupná třída ve Dvorech.

Dále ke dvorské škole byla přičleněna jednotřídní expozitura v Tašovicích, která byla otevřena dne 1. května 1934. Expozitura v Tašovicích byla umístěna v domě č. p. 69. Ve Dvorech byla také otevřena mateřská škola.¹⁰⁰

3.2.3 STÁTNÍ OBEČNÁ ŠKOLA V NEJDKU

Dne 26. srpna 1919 byl založen místní odbor Národní jednoty severočeské pro Nejdek a okolí. Dne 13. října 1919 byl vydán výnos, kterým byla zřízena jednotřídní obecná škola v Nejdku. Škola byla umístěna v době č. p. 550. První vyučování se konalo 9. prosince 1919. Při zápise, který se konal 3. prosince 1919, se zapsalo 32 žáků. Z nich pouze 3 mluvili plynule česky. Ostatní děti, ačkoliv pocházely z českých rodin nebo měli alespoň jednoho z rodičů Čecha, znaly jen pár českých slov. Již do školního roku 1920/1921 se zapsalo 52 dětí.¹⁰¹

3.2.4 GYMNÁZIUM KARLOVY VARY

V Karlových Varech byla usnesením vlády Republiky československé ze dne 27. června 1924 zřízena Ministerstvem školství a národní osvěty výnosem ze dne 21. srpna 1924 v Karlových Varech česká střední škola – reformní reálné gymnázium. Na podzim téhož roku nastoupilo ke studiu na nově vzniklém Českém státním reformním reálném gymnáziu prvních 45 studentů. Menšinová škola neměla samostatnou budovu, gymnázium bylo umístěno do Rybář, do 2. patra české státní školy, resp. první dvě třídy nově vzniklého gymnázia byly přesunuty. Ředitelem gymnázia se stal Dr. M. Hynais. Gymnázium dle jeho ředitele nebylo umístěno ideálně, bylo daleko od centra města, tedy zcela nevhodně pro dojíždějící děti, v blízkosti často stávaly cirkusy, zvěřince a kolotoče a budova neměla ani zahrádku ani dvorek pro děti, kde by mohly děti trávit

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Karlovy Vary, č. fondu: 452, OŠ s ČJ Dvory, Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dvory, 1924-1938.

Dostupné také online z URL: < http://www.portafontium.cz/iipimage/30360457/soap-kv_00451_skola-dvory-1934-1938_0040 > [cit. dne 2020-07-25] s. 4-11

¹⁰¹ Státní okresní archiv Karlovy Vary, č. fondu: 506, ČMŠ Nejdek, Česká menšinová škola Nejdek, 1919-1938. Dostupné také online z URL: < http://www.portafontium.cz/iipimage/30360527/soap-kv_00506_skola-nejdek-1919-1938_0050 > [cit. dne 2020-07-25] s. 5-13

přestávky. Vlastní budova a možnost internátního ubytování přespolních i některých profesorů byla hlavní prioritou pro zdárný chod ústavu. Na začátku roku 1927 se škola přestěhovala o několik bloků dál do předního traktu internátu Ústřední Matice školské v Rybářích. První maturitní zkoušky se konaly o čtyři roky později, v dubnu a červnu 1931 v této budově. Ke zkoušce z dospělosti se přihlásilo 24 studentů. V polovině května 1933 se gymnázium přestěhovalo do vlastní budovy odkoupené od Chemických závodů v Ústí nad Labem v dnešní Poděbradské ulici. V souvislosti s vývojem událostí v září 1938 bylo vyučování na Československém státním reálném gymnáziu ukončeno 21. září 1938 po 2. vyučovací hodině.¹⁰²

3.2.5 STÁTNÍ ODBORNÁ ŠKOLA PRO PRŮMYSL PORCELÁNU V KARLOVÝCH VARECH

Ministerstvo školství a národní osvěty využilo nabídky Svazu československého průmyslu porcelánu, který se zavázal zabezpečit materiální podmínky škoie v Karlových Varech. Školním rokem 1921/1922 končí tedy padesátiletá historie Státní odborné školy keramické ve Znojmě a tento ústav se přestěhuje do Karlových Varů. Vyučování bylo zahájeno dne 2. ledna 1923. Školní rok 1922/1923 ukončilo 31 žáků, z toho 14 v prvním, 6 ve druhém a 11 žáků ve třetím ročníku. Škola byla prozatímně umístěna v budově Svazu československého průmyslu porcelánu, naproti dolnímu nádraží. Následně byla zahájena stavba nové školní budovy v Rybářích podle projektu architekta Hermanna Schutta. Škola byla slavnostně otevřena dne 5. ledna 1925. Prostředky na stavbu poskytlo Ministerstvo školství a národní osvěty a Svaz podnikatelů v keramickém průmyslu. Svým vybavením a účelností byla tato škola ve své době nejmodernější v republice.¹⁰³ S novým sídlem dostala škola i nový název: Státní odborná škola pro průmysl porcelánový. Ve školním roce 1924/1925 se odborná škola stala jen dvouletou, na kterou bylo zapsáno 27 žáků. Dále byl otevřen dvouletý odborný pokračovaný kurz se 150 zapsanými žáky. V dalších předválečných letech se počet žáků pohybuje od 120 do 230 žáků, pouze v letech krize 1930-1933 je nižší. Škola pokračuje ve své práci i po mnichovských událostech a následném připojení k Německé říši.¹⁰⁴

¹⁰² HANKOVÁ EVA et al. *Sborník k 75. výročí založení karlovarského gymnázia 1924-1998*. s. 6

¹⁰³ Příloha č. 26 – Karlovy Vary, V modelovně

¹⁰⁴ VLASÁK, Jaroslav. *125 let Střední průmyslové školy keramické v Karlových Varech*. s. 4-6

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval hospodářskou a politickou situací na Karlovarsku, která byla po první světové válce velice problematická, ať již z hlediska nedostatku potravin, vysoké nezaměstnanosti, špatné životní úrovně či střetům Čechů a Němců. Jen velmi pozvolna se Karlovarsko ve 20. letech 20. století z této situace probíralo, aby s příchodem hospodářské krize dopadly některé oblasti Karlovarska ještě hůře, než tomu bylo po první světové válce. To vedlo ke stupňujícímu se nacionalismu. Další kapitolou mé práce byly politické strany na Karlovarsku. Významnými politickými stranami Karlovarska byly DNP, DSAP, DNSAP, DGP, DCV, DDFP a DAWG. Od roku 1935 je pak nejvýznamnější politickou stranou Karlovarska SdP, která je i nejsilnější německou stranou v českých zemích. Poslední kapitola se týká české menšiny na Karlovarsku. Obyvatelé české národnosti tvořili spíše menšinu, která byla v rámci počestřování zvětšována. Postupně byly zakládány české menšinové školy a svůj kulturní život česká menšina stejně jako ta německá organizovala ve spolcích.

Karlovarsko po první světové válce toužilo po připojení k Německu. Obyvatelé Karlovarska žili v ekonomicky a hospodářsky zničené oblasti, většina obyvatel patřila k německé „menšině“, která byla de facto většinou na Karlovarsku a ocitla se v nově vzniklém československém státě, kde být nechtěla. Takřka okamžitě po vzniku Československa se snažili od něj odtrhnout a jen díky zásahu armády se tomu tak nestalo. Zásah armády vyvolal u Němců ještě větší strach z budoucnosti. Do tvorby nových zákonů, které byly postupně přijímány, nemohla německá menšina zasahovat, přestože umožňovaly zvýhodnění Čechů nad Němci. 20. léta 20. století sice ukázala možnost spolupráce českých a německých politických zástupců na řízení státu, ale špatná životní úroveň, vysoká nezaměstnanost, dopad hospodářská krize na Karlovarsku i skutečnost, že němečtí političtí představitelé nedokázali prosadit výraznější národnostní cíle, znamenaly obrat ve volebních preferencích německé menšiny a přiklonění se k SdP. Konrad Henlein až do roku 1936 doufal v lepší postavení sudetských Němců a v autonomii Sudet. Díky neústupnosti československé vlády se rozhodl, že pro lepší postavení sudetských Němců bude výhodnější se obrátit na Adolfa Hitlera a nacistické Německo. Česká menšina žijící na Karlovarsku byla sice postupně zvětšována, byly zřizovány české

menšinové školy, zakládány spolky, avšak v kritickém roce 1938, resp. těsně před říjnovým obsazením německým vojskem většina Čechů opustila Karlovarsko.

Můžeme tedy říct, že když se Němcům nepodařilo vytvořit jednotlivé provincie, nezískat vlastní autonomii ani se nedomoci lepšího postavení, rozhodli se pro podporu Henleina. SdP fakticky představovala protest německého obyvatelstva proti systému, který nedostatečně plnil jejich představy. SdP se tak stala mluvčím a vyjednávačem s československou vládou a zároveň mocným nástrojem při likvidaci Československa v roce 1938 nacistickým Německem.

RESUMÉ

In my bachelor thesis I dealt with the economic and political situation in the Carlsbad region, which was very problematic after the First World War, whether in terms of food shortages, high unemployment, poor living standards or clashes between Czechs and Germans. Only very slowly, in the 1920s, Carlsbad was debated from this situation so that, with the advent of the economic crisis, some areas of Carlsbad would fall even worse than it was after the First World War, leading to an escalating nationalism. The next chapter of my work was political parties in Carlsbad. Important political parties of the Carlsbad region were DNP, DSAP, DNSAP, DGP, DCV, DDFP and DAWG. Since 1935, SdP has been the most important political part of the Carlsbad region, which is also the strongest German part in the Czech lands. The last chapter deals with the Czech minority in Carlsbad. Rather, the inhabitants of the Czech nationality formed a minority, which was being enlarged in the framework of purification. Czech minority schools were gradually established and the Czech minority, as well as the German minority, organized their cultural life in associations.

After the first world war The Carlsbad desired to connect to Germany. The inhabitants of the Carlsbad region lived in an economically and economically destroyed area, most of the inhabitants belonged to the German "minority", which was de facto mostly in the Carlsbad region and found itself in the newly formed Czechoslovak state, where they were denied the right to self-determination and thus, of course in the newly formed to be unwilling. Almost immediately after the establishment of Czechoslovakia, they tried to break away from him and only thanks to the intervention of the army did it happen. The army's intervention caused even more fear for the future in the Sudeten Germans. The German minority could not intervene in the creation of new laws that were gradually adopted, even though they allowed the Czechs to benefit from the Germans. Although the 1920s showed the possibility of cooperation between Czech and German political representatives on state management, the poor standard of living, high unemployment, the impact of the economic crisis in Carslbad and the fact that German political leaders failed to push through stronger national targets meant a turning point in electoral preferences of the German minority and inclination to the SdP. Until 1936, Konrad Henlein hoped for a better position for the Sudeten Germans and for the Sudetenland. Due to the insistence of the Czechoslovak government, he decided that

it would be more advantageous to turn to Adolf Hitler and Nazi Germany for the better position of the Sudeten Germans. Although the Czech minority living in the Carlsbad region was gradually increasing, Czech minority schools were established, associations were founded, but in the critical year of 1938, resp. just before the October occupation by the German army, most Czechs left Carlsbad.

So, we can say that when the Germans failed to create individual provinces, not to gain their own autonomy or to gain a better position, they decided to support Henlein. SdP represented protest of German population against system, which insufficiently fulfilled their ideas. SdP became speaker and negotiator against Czechoslovak government and at the same time SdP was powerful tool during liquidation Czechoslovakia in 1938 by Nazi Germany.

PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny

Státní okresní archiv Karlovy Vary (zdigitalizované archiválie)

SOkA Karlovy Vary, č. fondu: 1248, OŠ s ČJ Stará Role, Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Stará Role u Karlových Varů, 1935-1938. Dostupné také online z URL: < http://www.portafontium.eu/iipimage/30360709/soap-kv_01248_skola-stara-role-1935-1938_0100?x=419&y=327&w=646&h=217 > [cit. dne 2020-07-25] s. 33

SOkA Karlovy Vary, č. fondu: 452, OŠ s ČJ Dvory, Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dvory, 1924-1938.

Dostupné také online z URL: < http://www.portafontium.cz/iipimage/30360457/soap-kv_00451_skola-dvory-1934-1938_0040 > [cit. dne 2020-07-25] s. 46

SOkA Karlovy Vary, č. fondu: 506, ČMŠ Nejdek, Česká menšinová škola Nejdek, 1919-1938.

Dostupné také online z URL: < http://www.portafontium.cz/iipimage/30360527/soap-kv_00506_skola-nejdek-1919-1938_0050 > [cit. dne 2020-07-25] s. 127

Monografie

ANDRŠ, Pavel, MICHÁLEK, Milan a PÁNEK, Zdeněk. *Takový byl Nejdek: pohlednice a fotografie do roku 1945*. Plzeň: Fraus, 2005. 253 s. ISBN 80-239-6185-3

BERANOVÁ VAICOVÁ Romana, BURACHOVIČ Stanislav, KLSÁK Jiří, BERAN Jiří a ŠEBESTA Pavel. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. 207 s. ISBN 80-239-3477-5

BRÚGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia 2006. 846 s. ISBN 80-200-1440-3

BROUČEK, Stanislav et al. *Navzdory hranici: migrační procesy na česko-německém pomezí*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2013. 239 s. ISBN – 978-80-904696-7-9

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. *Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko*. Cheb: Svět křidel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000, 571 s. ISBN 80-7277-195-7

MALÍŘ, Jiří, MAREK Pavel a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, 1. díl: 1861-1938*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2004, 1024 s., ISBN 80-7239-178-X

OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*. Vyd. Společnost Edvarda Beneše, Praha, 2013, 358 s., ISBN 978-80-86107-47-9

RÁDL Emanuel: *Válka Čechů s Němci*. Vyd. Praha: Melantrich, 1993, 295 s., ISBN 80-7023-147-5

ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. Plzeň: Bílý Slon s.r.o., 2008. 182 s. ISBN 978-80-254-3358-4

ŘEHÁČEK, Karel. *NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří představitelé v letech 1938-1945*. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně sv. 7, 2003, s. 173-179. ISBN 80-7044-459-2

ŠEBEK, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918-1938*. In: MAREK, Pavel. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Rosnice u Brna, 2000, s. 266-278. ISBN 80-862000-25-6

TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal: *Národní menšiny v Československu. Od státu národního ke státu národnostnímu?*. Univerzita Karlova v Praze, 2012, 1024 s. ISBN 978-7308-413-4

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. 577 s. ISBN 80-726-0055-9

Ostatní literatura

BAUMGÄRTL Vlastimil, MENDEL, Michal. *Historie Sokola v Karlových Varech od založení jednoty v roce 1919 do roku 2019*. Karlovy Vary: Gitech – Jiří Herian, 2019, 75 s.

BEŠŤÁKOVÁ Kamila, GARGULA Milan. *Carlsbad Karlovy Vary... místa známá i neznámá*. Karlovy Vary: Agentura Boom, 2005. 115 s.

VLASÁK, Jaroslav. *125 let Střední průmyslové školy keramické v Karlových Varech*. Karlovy Vary, SPŠK Karlovy Vary, 1997, 98 s.

Příspěvek ve sborníku

HANKOVÁ, Eva et al. *Sborník k 75. výročí založení karlovarského gymnázia 1924-1998*. První české gymnázium v Karlových Varech, 1999, 34 s.

MAŘÍK, Antonín. *Komunální volby v Karlových Varech v letech 1850-1939*. In: *Západočeský historický sborník*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 1998. 293 s.

Literatura použitá studijně a metodologicky

BREITFELDER, Miroslav. *Sudetoněmecká župa před vypuknutím války v dokumentech a záznamech kanceláře vůdcova zástupce*. In *Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. 6. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000. s. 5-24.

KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005. 904 s. ISBN 80-7215-254-8

KURAL, Václav, RADVANSKÝ Zdeněk a kol. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. 548 s. ISBN 80-86067-66-1

NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999. 696 s. ISBN 80-7203-107-4

INTERNETOVÉ ZDROJE

AUBRECHT, Richard. O situaci v pohraničí. In: *valka.cz* [online] 17.05.2014. [cit. 27.7.2020]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/15111-Boj-o-republiku-1918-1920-2>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ**Příloha č. 1 - Karlovy Vary, skautské hraničářské slavnosti v květnu 1937**

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 19

Příloha č. 2 - Karlovy Vary, krajský vedoucí SdP Georg Wollner

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 20

Příloha č. 3 - Karlovy Vary, sjezd SdP 24. dubna 1938

BERANOVÁ VAICOVÁ Romana, BURACHOVIČ Stanislav, KLSÁK Jiří, BERAN Jiří a ŠEBESTA Pavel. Dějiny Karlovarského kraje. KARLOVY VARY: Karlovarský kraj, 2004, 207 s. ISBN 80-239-3477-5, str. 141

Příloha č. 4 - Karlovy Vary, prvomájový průvod SdP

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 23

Příloha č. 5 - Karlovy Vary, největší oslavy 1. máje 1938, SdP

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 24

Příloha č. 6 - Karlovy Vary, vyhláška o zákazu nošení politických stejnokrojů

Od SdP k NSDAP – povstání v pohraničí.

In: www.fronta.cz. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/foto/vyhlaska>

Příloha č. 7 - Karlovy Vary, Pochod členů NSKK na počest návštěvy vůdcova zástupce Rudolfa Hesse v Karlových Varech v listopadu 1938

Karlovy Vary v říši 1938-39.

In: www.fronta.cz. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/foto/nskk>

Příloha č. 8 - Karlovy Vary, německé tanky na dnešní Vřídelské ulici, 4. října 1938

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 52

Příloha č. 9 - Karlovy Vary, příjezd Adolfa Hitlera

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 53

Příloha č. 10 - Karlovy Vary, Hitler zdraví z balkonu divadla

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 76

Příloha č. 11 - Karlovy Vary, Richard Russy, chebský okresní vedoucí SdP, od 10. října 1938 nový starosta města Karlovy Vary

Karlovy Vary v říši 1938-39.

In: www.fronta.cz. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/foto/richard-russy>

Příloha č. 12 - Karlovy Vary, nápisy vybízející židovské obyvatelstvo k odchodu

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 57

Příloha č. 13 - Karlovy Vary, synagoga

BEŠŤÁKOVÁ Kamila, GARGULA Milan. Carlsbad Karlovy Vary... místa známá i neznámá. Karlovy Vary: Agentura Boom, 2005. 115 s., str. 63

Příloha č. 14 - Karlovy Vary, Volební lístek k doplňovacím volbám do Velkoněmeckého říšského sněmu 4. prosince 1938

Karlovy Vary v říši 1938-39.

In: www.fronta.cz. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/foto/volebni-listek>

Příloha č. 15 - Nejde, brána nejdecké česárny

ANDRŠ, Pavel, Milan MICHÁLEK a Zdeněk PÁNEK. Takový byl Nejde: pohlednice a fotografie do roku 1945. Plzeň: Fraus, 2005. 253 s. ISBN 80-239-6185-3, str. 171

Příloha č. 16 - Nejde, host. Střelnice 25. dubna 1935 po srážce henleinovců a antifašistů

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 244

Příloha č. 17 - Nejdek, monstrproces v Nejdku, Polední list z 26. dubna 1938

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 243

Příloha č. 18 - Nejdek, shromáždění SdP na 1. máje 1938

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 245

Příloha č. 19 - Nejdek, obchody Čechů a antifašistů

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 250

Příloha č. 20 - Jáchymov, Češi i Němci odhalili společně 24. srpna 1930 pomník T. G. Masaryka

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 159

Příloha č. 21 - Jáchymov, Průvod SdP v Jáchymově

BRUŽEŇÁK Vladimír, MACKE Josef. Morový rok. Kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl Karlovarsko. Cheb: Svět křídel, 2017. 351 s. ISBN – 978-80-7573-025-1, str. 162

Příloha č. 22 - Nejdek, Domek č. p. 809 v majetku Národní jednoty severočeské

ANDRŠ, Pavel, Milan MICHÁLEK a Zdeněk PÁNEK. Takový byl Nejdek: pohlednice a fotografie do roku 1945. Plzeň: Fraus, 2005. 253 s. ISBN 80-239-6185-3, str. 121

Příloha č. 23 - Karlovy Vary, Mateřská škola Stará Role

Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů. Kronika obecné školy [online]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360709/soap-kv_01248_skola-stara-role-1935-1938_0100?x=419&y=327&w=646&h=217 s. 10

Příloha č. 24 - Karlovy Vary, třída mateřské školy Stará Role

Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů. Kronika obecné školy [online]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360709/soap-kv_01248_skola-stara-role-1935-1938_0100?x=419&y=327&w=646&h=217 s. 13

Příloha č. 25 - *Karlovy Vary, třída obecné školy Stará Role*

Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů. Kronika obecné školy [online]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360709/soap-kv_01248_skola-stara-role-1935-1938_0100?x=419&y=327&w=646&h=217 s. 13

Příloha č. 26 - *Karlovy Vary, V modelovně*

VLASÁK, Jaroslav. 125 let Střední průmyslové školy keramické v Karlových Varech. Karlovy Vary, SPŠK Karlovy Vary, 1997, 98 s., str. 5

Příloha č. 27

Tabulka – Počet mandátů v městském zastupitelstvu v K. Varech v letech 1919–1932 podle jednotlivých stran

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Karlovy Vary, skautské hraničářské slavnosti v květnu 1937

Příloha č. 2

Karlovy Vary, krajský vedoucí SdP Georg Wollner

Příloha č. 3

Karlovy Vary, sjezd SdP 24. dubna 1938

Příloha č. 4

Karlovy Vary, prvomájový průvod SdP

Příloha č. 5

Karlovy Vary, největší oslavy 1. máje 1938, SdP

Příloha č. 6

Karlovy Vary, vyhláška o zákazu nošení politických stejnokrojů

Příloha č. 7

Karlovy Vary, pochod členů NSKK na počest návštěvy vůdcova zástupce Rudolfa Hesse v Karlových Varech v listopadu 1938

Příloha č. 8

Karlovy Vary, německé tanky na dnešní Vřídelní ulici, 4.října 1938

Příloha č. 9

Karlovy Vary, příjezd Adolfa Hitlera

Příloha č. 10

Karlovy Vary, Hitler zdraví z balkonu divadla

Příloha č. 11

Karlovy Vary, dr. Richard Russy, chebský okresní vedoucí SdP, od 10. října 1938 nový starosta města Karlovy Vary

Příloha č. 12

Karlovy Vary, nápisy vybízející židovské obyvatelstvo k odchodu

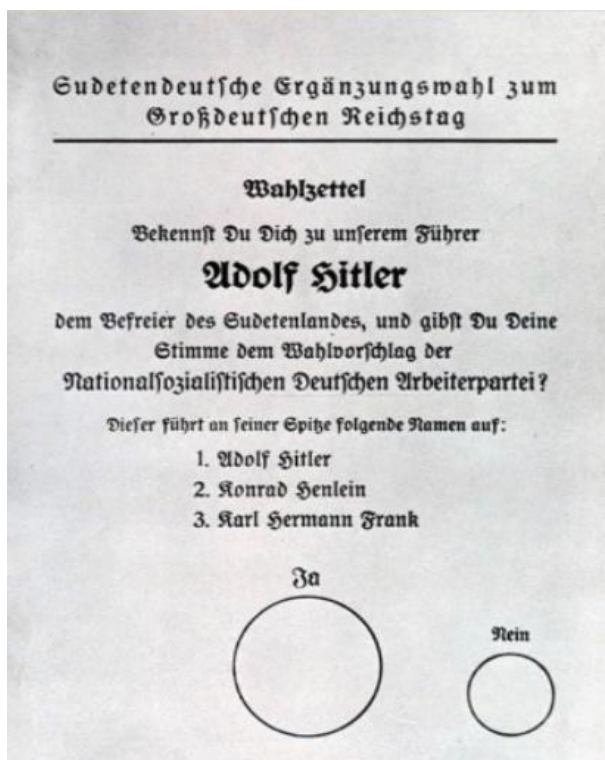
Příloha č. 13

Karlovy Vary, synagoga v Sadové ulici

Příloha č. 14

Karlovy Vary, volební lístek k doplňovacím volbám do Velkoněmeckého říšského sněmu 4. prosince 1938

Příloha č. 15

Nejdek, brána nejdecké česárny

Příloha č. 16

Nejdek, hostinec Střelnice 25. dubna 1935 po srážce henleinovců a antifašistů.

Příloha č. 17

Nejdek, monstrproces v Nejdku, Polední list z 26. dubna 1938

Příloha č. 18

Nejdek, shromáždění SdP na 1. máje 1938

Příloha č. 19

Nejdek, obchody Čechů a antifašistů

Příloha č. 20

Jáchymov, Češi i Němci odhalili společně 24. srpna 1930 pomník T. G. Masaryka

Příloha č. 21

Jáchymov, průvod SdP v Jáchymově

Příloha č. 22

Nejde, domek č. p. 809 v majetku Národní jednoty severočeské

Příloha č. 23

Karlovy Vary, mateřská škola Stará Role

Příloha č. 24

Karlovy Vary, třída mateřské školy Stará Role

Příloha č. 25

Karlovy Vary, třída obecné školy Stará Role

Příloha č. 26

Karlovy Vary, V modelovně

Příloha č. 27

Počet mandátů v městském zastupitelstvu v K. Varech v letech 1919–1932 podle jednotlivých stran

Strana	Stav ke dni 05.07.1919	Stav ke dni 26.10.1923	Stav ke dni 02.04.1928 (po připojení Tuhnic)	Stav ke dni 07.07.1932
DNP	16	16	16	15
DSAP	14	8	13	8
DNSAP	3	5	3	8
DCV	-	2	2	2
DGP	2	2	2	-
DDFP	-	2	3	-
DAWG	-	-	-	4